

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра загального і слов'янського мовознавства

Магістерська робота
освітній ступінь — магістр

на тему: **«Семантико-прагматичні параметри лексеми «Україна»
в парламентському дискурсі після повномасштабного
вторгнення (на матеріалі стенограм пленарних засідань
Верховної Ради України)»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,

Спеціальності

035.01 Українська мова та література

Дехтяр Дар'я Сергіївна

Керівник Дика Л. В.,

кандидат філологічних наук, доцент

Рецензент

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

_____

Секретар

ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ	
1.1. Проблема дефініції терміну «дискурс»	8
1.2. Дискурс в українських дослідженнях.....	10
1.3. Основні параметри дискурсу та його класифікація	12
1.4. Політичний дискурс	14
1.5. Парламентський дискурс як один із різновидів політичного дискурсу.....	17
1.6. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) як джерело матеріалів у науковому дискурсі	19
Розділ 2. НАЙПРОДУКТИВНІШІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЙ ПОСЕСИВНОСТІ Й ТЕМПОРАЛЬНІСТІ У ДИСКУРСІ	
2.1. Попередні дослідження концепту «Україна»	21
2.2. Функції синекдохи в парламентському дискурсі	24
2.3. Категорія посесивності як одна з семантико-прагматичних ознак параметрів лексеми	25
2.4. Дієслово <i>бути</i> як одна з універсальних одиниць реалізації семантики посесивності	27
2.4.1. Реалізація лексеми «Україна» засобами теперішнього часу	27
2.4.2. Реалізація лексеми «Україна» засобами минулого часу	31
2.4.3. Реалізація лексеми «Україна» засобами майбутньому часу	35
2.5. Дієслово <i>мати</i> у значенні <i>володіти</i> як одна з універсальних одиниць реалізації категорії посесивності	39
2.6. Засоби вираження модальності дієслова	45
2.7. Особливості функціонування дієслів з семантикою боротьби у парламентському дискурсі	50
2.8. Спосіб дієслова	53
2.9. Негативна посесивність	57

Розділ 3. НАБІР СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ЛЕКСЕМИ «УКРАЇНА» У ПАРЛАМЕНТСЬКОМУ ДИСКУРСІ

3.1. Темпоральність як категорія лексеми	59
3.2. Субстантивовані прикметники	59
3.3. Функціонування та семантика темпоральних прислівників у парламентському дискурсі	61
3.4. Вибір прикметника для лексеми «Україна» як прояв ставлення депутатів до країни	69
3.5. Використання займенників як одна з характерних ознак парламентського дискурсу	81
3.6. Прийменники як засіб побудови політичної ідеології	89
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стало продовженням раніше прихованої збройної агресії та зазіхань на територіальну цілісність нашої держави. Така подія залишила свій слід у всіх сферах функціонування народу, починаючи з безпеки для життя та здоров'я, незакритих базових, природніх потреб людини, закінчуючи нищівним впливом на історію, культуру, а найбільше – на мову нації. Оскільки мова є не тільки засобом вербальної комунікації між індивідами, а й містить у собі ДНК народу, зберігає його спадщину, плекає досвід та найважливіші моралі й правила, вона стає каталізатором людських думок, уявлень та поглядів на світ. Також мова є ретранслятором усіх подій, що трапляються в просторі її функціонування, що неминуче призводить до змін в її структурі. У контексті повномасштабного вторгнення мова стає також і символом боротьби та вербалізує ставлення індивіда до того, що відбувається навколо.

Оскільки Україна згідно з Конституцією є суверенною, незалежною, демократичною державою, вона має свої органи законодавчої та виконавчої влади, котрі реалізують громадські потреби. Однією з таких є Верховна Рада України, яка виконує свою роботу у форматі пленарних засідань, що відбуваються регулярно та за встановленою законом процедурою. Представниками Верховної Ради України є депутати, котрі не тільки ухвалюють чи ветують закони, а також враховують при цьому думку народу та повинні відповідати його вимогам і транслювати суспільну думку на світовій політичній арені. Найяскравіше це реалізується різноманітними мовними засобами.

Усе описане вище спонукало нас працювати над дослідженням **на тему «Семантико-прагматичні параметри лексики «Україна» в парламентському дискурсі після повномасштабного вторгнення (на матеріалі стенограм пленарних засідань Верховної Ради України)»** та зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Станом на зараз мовознавчі студії на матеріалах корпусу текстів ГРАК починають ставати предметом зацікавлення багатьох науковців, а дослідження й опис лексем, зокрема лексеми «Україна» в українському парламентському дискурсі після повномасштабного вторгнення не представлено взагалі. Це пояснює *наукову новизну* нашого дослідження.

Соціальне значення теми визначається спробою описати уявлення про Україну, що сформувалося в українських парламентарів як представників суспільства після зміни політичної та національної парадигми, а **в майбутньому** – гарантує залучення інших аспектів та параметрів дослідження лексем, опрацювання та порівняння парламентських дискурсів різних хронологічних меж тощо.

Стан наукової розробки питання. Висвітлення проблематики дослідження дискурсу як складного мовознавчого та соціального феномену знайшло відображення в працях, статтях багатьох як українських, так і зарубіжних науковців і дослідників. Додаткових пошуків та уточнень вимагає як формулювання самого терміну «дискурс», так і формування однозначного переліку його характерних особливостей. Окремої уваги при роботі з обраною темою потребує вивчення та опанування корпусу текстів ГРАК як складної системи текстів.

Мета роботи полягає в спробі з'ясувати семантико-прагматичні параметри лексеми «Україна», що функціонує в межах українського парламентського дискурсу.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких *завдань*:

1. Сформулювати поняття дискурсу на основі наукових здобутків українського та світового мовознавства.
2. Описати парламентський дискурс як особливу структурну одиницю політичного дискурсу.
3. Ознайомитися з попередніми дослідженнями лексеми «Україна».
4. Дослідити та опанувати головні особливості й принципи роботи з корпусом текстів ГРАК.

5. Зібрати матеріали з ГРАКУ, що пов'язані з лексемою «Україна».
6. Комплексно проаналізувати й описати отримані дані з позиції семантико-прагматичного аспекту.
7. Підсумувати результати наукового дослідження та окреслити подальші перспективи роботи.

Об'єктом дослідження є український парламентський дискурс.

Предметом дослідження є семантико-прагматичні вияви функціонування лексеми «Україна» в межах парламентського дискурсу.

Матеріалом дослідження обрано стенограми пленарних засідань Верховної Ради України за період з початку повномасштабного вторгнення, а саме – з 24 лютого 2022 року по 23 листопада 2023 року.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять праці таких науковців як К. Серажим [56], [57], М. Шведова [70], О. Селіванова [54], П. Селігей [55], Ф. Бацевич [8], [9].

Під час роботи було використано такі **методи та прийоми дослідження**:

- Пошуковий метод для підбору відповідної літератури та джерел з подальшим їх аналізом та інтерпретацією.
- Описовий метод в сукупності з прийомами класифікації та систематизації для вивчення основних понять корпусної лінгвістики.
- Метод аналізу та метод синтезу для дослідження та виявлення зв'язків.
- Методи корпусної лінгвістики: метод визначення частотності найуживаніших слів, метод ключових слів, метод контекстуального аналізу для проведення аналізу текстів.
- Метод індукції та дедукції для формулювання висновків та узагальнень.

Вибір теми та методології ще й пов'язаний з **практичною необхідністю** впровадження сучасних рішень для досліджень практичних матеріалів, вибірок слів, текстів – загалом у мовній площині та отримання якісних результатів. Окрім того, під час формування напрямку досліджень було враховано тенденції

розвитку корпусної лінгвістики в наш час та її можливостей у зв'язку з практичними потребами в сучасному мовознавстві.

Практична цінність: описані теоретичні висновки та здобуті практичні матеріали можна використовувати у подальших дослідженнях науковців на подібну тему, при укладанні підручників, роботі з іншими корпусами текстів, дослідженні інших лексем, окрім як «Україна», у вищих навчальних закладах та закладах середньої освіти.

Структура роботи: робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків і списку використаних джерел, що налічує 79 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ

1.1. Проблеми дефініції терміну «дискурс»

Дискурс як феномен набув глобального поширення в сучасній семіотиці, філософії та, насамперед, у лінгвістиці. Історія його стрімкого розвитку та дослідження насичена та різноманітна, зважаючи на неоднорідність запитуваного поняття, а також на його міждисциплінарне застосування.

Вільний тлумачний словник української мови наводить кілька трактувань поняття «дискурс», як-от «1. *Спосіб (чи умови) мовлення у поєднанні зі змістом висловлюваного. 2. Спосіб мовлення, мова. 3. Акт мовлення чи текст у контексті ситуації висловлювання*» [76]. Тобто, маємо справу із фактажем мови, а також із комунікативними тактиками, наявність котрих дозволяє дискурсу сповна реалізовуватися.

З філософської точки зору дискурс зіставляють з мовленнєвою активністю, що здійснюється за семантичних умов та правил граматики.

Вперше термін «дискурс» як самостійну одиницю вводить у 1952 році американський лінгвіст З. Гарріс у своїй статті «Аналіз дискурсу», трактуючи його як метод аналізу зв'язного мовлення. Дослідник відмежовує дискурс від діалогів, звичайних розмов, бесід, тим самим формує новий напрям у лінгвістиці, що зветься дискурсологією [5].

Ф. де Соссюр у своїх дослідженнях мови як ключового предмета лінгвістики протиставляв її мовленню, яке визначав як особливий випадковий акт для реалізації думок індивіда, а також мовленнєвої діяльності, котрою це все реалізується [62].

Термін «дискурс» широко використовував німецький філософ Ю. Хабермас у значенні мовної комунікації, де дискурс є обумовленим критичним врахуванням норм соціального життя та суспільних цінностей [4, с. 571-606].

Французький дослідник Мішель Фуко розумів дискурс як «соціально обумовлену організацію системи мови та дії» [68, с. 126].

Британський науковець Г. Кук дискурсом вважає все: коротку репліку чи бесіду, помітку в блокноті чи на столі, вигук, словосполучення, написаний роман чи усний виступ на концерті. Головна умова існування дискурсу – наявність текстуального, психологічного і соціального контекстів [2].

За Р. Бограндом, «текст і дискурс мають однакову часову протяжність у тому значенні, що походять від одного автора» [1, с. 46].

Один із ключових дослідників дискурсу Т. А. ван Дейк визначав дискурс як складний, неоднорідний та міждисциплінарний феномен, враховуючи складні умови формування та належності до якоїсь однієї категорії мови. Він допускав кілька тлумачень, враховуючи специфіку досліджуваного явища та сферу його реалізації [3]. Так, дискурс за Т. А. ван Дейком може бути висловлюванням, форма та зміст якого визначаються когнітивними установками; конкретною розмовою чи типом розмови; включати вербальну та невербальну складові. Через таку багатофункціональність дослідник розробив універсальну модель дискурсу, за умовами якої комунікативна подія буде єдиним комплексом дії, значень та мовленнєвої форми, що реалізується в певних часових рамках, просторі та ситуативному контексті [3].

Таким чином, при дослідженні дискурсу виникають різні підходи до його тлумачення, а згодом – до типологій та класифікацій. Розглядати дискурс можна з позицій філософії, психології чи лінгвістики. У кожному з цих випадків ключовою характеристикою залишається міждисциплінарність і текст як засіб його реалізації. Однак ця проблематика цікавила не тільки представників світової наукової спільноти, а й неодноразово ставала темою дослідження вітчизняних мовознавців.

1.2. Дискурс в українських дослідженнях

Проблематика дефініції та вивчення дискурсу знайшла свою реалізацію в працях та наукових розвідках не тільки зарубіжної спільноти, а й серед українських дослідників.

В. Лук'янець визначає дискурс з філософської точки зору як “розмова”, “бесіда”, “мовне спілкування”, “мовленнєва практика” будь-якої спільноти, яка опосередкована універсумом лінгвістичних знаків, соціальних інституцій, культурних символів» [41, с. 156].

Ще один український філософ М. Попович наголошує, що в лінгвістичній літературі під терміном «дискурс» розуміють не просто акт мовлення, а й ту конкретну ситуацію, той позамовний контекст, ті прямо не висловлені цілі та наміри, які цей акт мовлення супроводжують [51, с. 156].

Дослідниця К. Серажим, подібно до Т. А. ван Дейка, теж визначає дискурс насамперед як складну систему, виокремлюючи 5 основних його дефініцій [56]:

1. Дискурс як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними факторами.
2. Дискурс як текст, що враховує подієвий аспект.
3. Дискурс як текст, що виникає в процесі дискусії.
4. Дискурс як сукупність пов'язаних між собою текстів на основі культурних, історичних чи тематичних параметрів
5. Дискурс як спілкування, в якому реалізуються різні дискурсивні практики.

Таким чином, у розумінні К. Серажим дискурс є системою, у межах якої взаємодіють три основні структури: мовна структура, структура мовленнєвої ситуації та мисленнєвих процесів [57].

Українська дослідниця О. Селіванова також присвятила багато уваги вивченню походження й формулюванню дефініції лексеми «дискурс». У своїй термінологічній праці з лінгвістики вона пропонує кілька основних значень цього поняття [54, с. 119]:

1. Дискурс як закрита, довершена комунікативна ситуація, що реалізується комунікантами й у вигляді тесту.

2. Дискурс як зв'язний текст із додатковими соціальними, культурними, психологічними, політичними факторами
3. Дискурс як стиль спілкування
4. Дискурс як своєрідна модель поведінки, зумовлена певною соціальною сферою та наділена індивідуальними характеристика і набором змінних.

У наукових поглядах О. Гніздечка дискурс є текстом в центрі подій, складною системою значень, що перебуває під впливом різних позамовних факторів, як-от: соціальних чи психологічних [20, с.13-14].

Отже, досі в науковій парадигмі не існує єдиного погляду на явище дискурсу. Це пов'язано насамперед із багатоаспектністю та мультифункціональністю досліджуваного поняття, адже уточнення його дефініції залежить від сфери реалізації та наукових переваг вченого.

Таким чином, проблема дослідження дискурсу є актуальною, затребуваною та вимагає ретельних розвідок, оскільки вивчення різних лінгвістичних явищ крізь призму дискурсивних практик є надзвичайно демонстративним та ефективним.

1.3. Основні параметри дискурсу та його класифікація

Зважаючи на описані вище різноманітні тлумачення та дефініції терміну «дискурс», стає очевидною неоднорідність його класифікації. Оскільки досі не існує єдиного універсального трактування, не існує й єдиної типології дискурсу. Кожен дослідник обирає для себе певний аспект, орієнтуючись на цілі й потреби у межах своїх розвідок. Так, слідом за Ф. Бацевичем, ми можемо говорити про форму реалізації дискурсу, як-от: усний, писемний чи паралінгвальний; можемо конкретизувати канал комунікації, адресатів та адресантів [8, с. 12–13]. Також, серед науковці існують погляди на класифікацію на підставі національного критерію, наприклад: український, німецький, польський дискурс та ін. Окрім цього, у межах різних типів дискурсів реалізуються відмінні стратегії, обрані самими комунікантами. У всіх випадках ключовою вимогою є реалізація у межах конкретної соціальної сфери, відповідної до якої існують свої особливості логіки та набори правил, обов'язкові до виконання.

Український науковець та філософ А. Єрмоленко вказує на одну з найважливіших для нашої роботи характеристик дискурсу: *«соціально він є суспільною метаінституцією, якій мають бути підпорядковані всі інші інституції, практики, проекти»* [27, с. 13]. Тому, як зазначає дослідник, найважливішим є розуміння дискурсу *«в якому він постає як суспільно-рефлексійна форма прояснення смислів суспільства, що стали проблематичними, соціальних практик, дій, інституцій»* [27, с. 13].

Думки К. Серажим також точно корелюють з нашим баченням та розумінням дискурсу, адже однією з його характеристик дослідниця називає те, що фактично дискурс – це форма існування, життя тексту, що реалізується в нашій свідомості; це поєднання нашого індивідуального досвіду й знань з тією інформацією, яку ми можемо отримати з цього тексту [57].

Не менш важливим у контексті нашого дослідження є погляд на дискурс І. Шевченка, як на певний феномен, процес та результат розумової та комунікативної діяльності, котрі враховують як лінгвістичні фактори: у межах

дискурсу, окрім тексту, існує контекст та пресупозиція; а також екстралінгвістичні чинники [72].

Таким чином, існують різні підходи не тільки до дефініції досліджуваного терміну, а й до його класифікацій. Однією з ключових умов є наявність певної сфери реалізації дискурсу. Згідно з цим параметром, можна говорити про науковий, поетичний, політичний, мас-медійний, релігійний, газетний дискурси та ін. Цей список можна продовжувати, уточнювати та конкретизувати, але в межах нашого дослідження далі ми зупинимося детальніше на парламентському дискурсі, який постає основним джерелом практичного матеріалу.

1.4. Політичний дискурс

Дослідження мови в різних царинах її реалізації та функціонування є однією з найголовніших задач, що стоять перед сучасними лінгвістами. Однією з ключових сфер побутування мови є політичний устрій, котрий є невід'ємною частиною життя суспільства. Він диктує свої правила соціуму, визначає його існування та впорядковує різноманітні соціальні погляди.

Дослідження політичного дискурсу можна проводити, орієнтуючись на це явище в широкому або вузькому сенсах. Т. ван Дейк – один з найвідоміших вчених з дискурсу загалом та політичного зокрема розглядає це явище у вузькому сенсі. Науковець визначає політичний дискурс як один із жанрів, обмежений політичною сферою. У його межах вивчаються та аналізуються парламентські дебати, гасла, обговорення, засідання, звернення та промови різних лідерів, а саме – політиків. Дискурс у такому випадку реалізується у політичній обстановці, супроводжуючи мовленнєвий акт на тему політики [3].

Французький соціолог і філософ П'єр Бурдьє теж розглядає політичний дискурс у вузькому розумінні, трактуючи його як політичне поле, у межах якого існують політичні партії, наділені силою та пов'язані із мовою та владою [13, с. 125].

У широкому розумінні досліджуваній термін можна віднести до будь-якої мовленнєвої діяльності у політиці.

Політичний дискурс має індивідуальний набір характерних ознак. Кожен дослідник по-своєму визначає, які з лінгвістичних параметрів будуть домінантними, що залежить від розуміння науковця досліджуваної теми. Наприклад, серед ключових характеристик визначають емоційність, наявність маніпулятивних впливів, ефективність, переконливість тощо. У нашому дослідженні ми розділяємо погляди української дослідниці К. Серажим. Згідно з її працями, головними особливостями політичного дискурсу є:

- наявність спеціально обумовленої функціональної політичної лексики;

- значне оновлення політичного словника;
- метафоризація політичної мови;
- деспеціалізація термінів;
- тенденція до стандартизації дискурсу [57].

Окрім цього, політичний дискурс має виразну спрямованість на майбутнє [44, с. 220]. Цікавим на тему минулого/теперішнього/майбутнього, реалізованого мовними засобами, є погляд українського мовознавця Пилипа Селігея. У своїй науковій монографії «Українська мова 2222 року. Вступ до лінгвофутурології» [55] дослідник комплексно підходить до вивчення питання часу в українській мові, зокрема описуючи умови та хронологію виникнення різних часів у нашій мові. Так, він стверджує: *«Форми майбутнього часу остаточно усталилися в українській мові зі значним хронологічним відставанням – значно пізніше за форми минулого часу»* [55, с. 15]. Тобто в уявленнях наших предків частотнішими були спогади та згадки про події, що вже минули, а не роздуми про майбутнє чи подальші перспективи. Воно виглядало туманно, примарно та вважалося чимось скептичним. Це стає важливим у контексті нашого дослідження, оскільки саме через мову реалізуються уявлення про світ та погляди на життя, ідеологічне спрямування та виникнення відчуття належності.

Постійна зосередженість на минулому чи теперішньому може спричинити викривлене уявлення майбутнього, як стану, котрий може навіть не відбутися. В. Черчилль з цього приводу зазначав: *«Заходячи у сварку між теперішнім і минулим, ми виявимо, що втратили майбутнє»*. Однією з причин фанатичного захоплення тим, що вже було, Селігей називає нездатність нації та її лідерів бути впевненим у власному майбутньому. Він підкреслює це прикладами про «хворобливу зацикленість на історії» [55, с. 21] путіна та росії, котрі таким чином самостійно ведуть себе до негативних наслідків такого вибору. Натомість дослідник наголошує на поглядах Сполучених Штатів Америки, котрі замість суму та жалю за минулим навпаки спрямовані на прийдешнє. Усе це реалізується не тільки на ідеологічному рівні, а й підтверджується відповідними часовими формами дієслова в президентських промовах.

Усе описане вище є частиною саме політичного дискурсу, котрий транслює думку суспільства, а також репрезентує владу народу та її політику.

Отже, політичний дискурс ми визначаємо як багатоаспектне та неоднорідне явище, що функціонує у політичній сфері людського буття, а в у його межах співіснують інші підвиди, як-от партійний чи парламентський дискурс.

1.5. Парламентський дискурс як один із різновидів політичного дискурсу

Парламентський дискурс реалізується в межах політичного дискурсу. Його диференційною ознакою є обмежена сфера функціонування, а саме – засідання депутатів у межах сейму/палати/сенату або у стінах Верховної Ради, як це відбувається в Україні. Верховна Рада України – головний державний законодавчий орган нашої країни, що налічує 450 депутатів, обраних громадянським суспільством. Таким чином, вони виявляються ретрансляторами громадської думки, носіями та представниками суспільних цінностей, моралей, поглядів та ідей.

Ще однією характерною особливістю парламентського дискурсу є форма. У його основі лежать монологи, виступи та звернення, публікації, коментарі чи гасла під час пленарних засідань тощо.

У межах сучасної політичної лінгвістики ключовим завданням є вивчення політичної комунікативної сфери, різновиду мовних засобів, що дозволяють її реалізовувати. Це проявляється у дискурсивному підході до опрацюванні практичних матеріалів. Це дає змогу додатково розглянути контекст політичної ситуації, враховуючи погляди та настрої автора висловлення, його громадської позиції, статусу чи партійної належності, разом із особливостями сприйняття адресата повідомлення.

Публічна та загальнопоказова реалізація парламентського дискурсу в українському просторі здійснюється через засідання та депутатські скликання, які відбуваються з певною періодичністю. Вони доступні на офіційному порталі Верховної Ради України, на телеканалі «Рада», а також представлені в корпусі текстів «ГРАК» [77], що стали джерельною базою нашого дослідження [79].

Завдяки дискурсивному підходу до опрацювання матеріалів засідань українського парламенту дослідник має змогу вивчити та осмислити специфіку використання мови, а також методи й способи концептуалізації світу.

Парламентський дискурс вербалізується політичною мовою як засобом політичної комунікації та інструментом досягнення комунікативних цілей.

Український етнополітолог, дослідниця політичної історії України Л. Нагорна наголошує, що *«політична мова – це насамперед інструмент, що використовується у боротьбі за владу»* [45].

Український журналіст Ю. Фінклер зазначає, що основним завданням у парламентському дискурсі є пошук чи збільшення кількості прихильників політичної ідеології, для чого застосовують різні комунікативні стратегії та впливи на аудиторію [67, с. 63].

Один з головних дослідників українського парламентського дискурсу Юрій Ганжуров характеризує цей тип дискурсу як вертикальну за організацією систему, у якій знаходить відображення адміністративна комунікація [19, с. 106].

За спостереженнями О. Селіванової, з погляду лінгвопрагматики при опрацюванні текстів парламентського дискурсу, дослідник має справу з вивченням та описом суб'єктів такого типу комунікації, тобто з адресатом і адресантом мовленнєвого акту, особливостями ситуації, в якій вони виникають тощо [54].

Дослідження та декодування прихованих чи явних контекстів у виступах парламентарів реалізується різноманітними лінгвістичними засобами, серед яких – метафора, синекдоха, субституція, особові займенники тощо.

Таким чином, вивчаючи й характеризуючи парламентський дискурс як один із видів політичного, ми маємо справу не тільки із формальними та граматичними особливостями висловлення, а й неодмінно маємо враховувати контексти, котрі несуть додаткове прагматичне чи емоційне навантаження. У повному обсязі осягнути це дозволяють методи корпусної лінгвістики.

1.6. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) як джерело матеріалів у науковому дослідженні

Сьогодні, в епоху швидкої комунікації та глобалізації, впровадження сучасних технологій у різні сфери життя, для наукового простору стає вкрай важливим змінювати підходи до пошуку та опрацювання матеріалів. Великого поширення набуває корпусна лінгвістика – відносно молода, однак багатогранна та перспективна наука. Вона дозволяє усім користувачам отримати доступ до великої кількості текстів та матеріалів, оптимізувати та спростити роботу над пошуком чи аналізом вибірок.

Термін «корпусна лінгвістика» ввійшов до наукового вжитку лише в останні десятиліття XX ст., а саме у 1983 р. у збірнику наукових праць “Corpus Linguistics: Recent Developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research” за матеріалами конференції ICAME “Conference on the Use of Computer Corpora in English Language Research” [30, с. 2-3].

Корпусна лінгвістика як галузь мовознавства має на меті опрацювання та подальше дослідження мови за допомогою цифрових технологій. Вони дають змогу швидко та ефективно обробляти величезні за обсягом тексти та лінгвальні матеріали, виділяючи необхідне під конкретний запит науковця. Усе це відбувається в структурованих, уніфікованих, філологічно компетентних масивах текстів, котрі визначаємо як корпуси [30, с. 9].

«В основі корпусної лінгвістики лежить розуміння мови як повністю соціального явища, яке можна описати заснованими на досвіді даними, тобто в мовленнєвому акті» [30, с. 13].

Однією з особливостей корпусних досліджень текстів є об’єктивний підхід до вивчення текстів, залишаючи осторонь суб’єктивні оцінки автора.

Українська корпусна лінгвістика, хоч і є молодою наукою, однак уже представлена кількома корпусами текстів. Одним із таких є Український національний лінгвістичний корпус, який розробляють науковці з Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Очолила цю групу доктор

філологічних наук Наталія Дарчук. Окрім цього, вже існують та активно розвиваються обмежені корпуси текстів, наприклад, конкретного автора. Цікавим видається корпус «ПАВУК», характерною особливістю якого є щоденне оновлення та поповнення лексем з березня 2022 року, більшість з яких не фіксує словник, а джерело збору матеріалу – переважно соціальні мережі. Він налічує вже понад 700 мільйонів токенів.

У нашій роботі ми працюємо із таким інструментом як **Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК)** [77]. Це велика, репрезентативна, структурована колекція текстів українською мовою у супроводі програмного забезпечення, що надає досліднику величезний спектр можливостей, а також дозволяє розробляти власні підкорпуси текстів. Він охоплює діапазон текстів за період з 1816 по 2022 рік, налічуючи понад 130 тисяч текстів 30 тисяч авторів різних за обсягом та жанровою належністю. Його розробниками є представники наукових спільнот різних країн Європи, серед яких Марія Шведова, Рупрехт фон Вальденфельс, Василь Старко.

Технічна робота з ГРАКом полягає у можливості використовувати фільтри, виокремлюючи такі критерії як регіон, жанр, дата та місце публікації, автор тексту, мова оригіналу тощо. Оскільки це розмічений анотований корпус, маємо змогу здійснити як формальний пошук, так і використовувати складніші запити CQL.

На основі корпусу текстів ГРАК реалізовано вже чимало наукових розвідок, починаючи від великих праць і закінчуючи сотнями статей. Вони спрямовані на дослідження мови на різних рівнях: морфологічному [25], [35], лексичному [24], [63] чи семантичному [34], [39]. У нашій роботі на матеріалах парламентського підкорпусу текстів ми будемо характеризувати лексико-прагматичні параметри лексеми «Україна» після повномасштабного вторгнення, використовуючи усі надані технічні можливості та фільтри. Таким чином, ми розглянемо, якою постає Україна в очах українського парламенту, котрі є представниками суспільної думки народу України.

РОЗДІЛ 2. НАЙПРОДУКТИВНІШІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЙ ПОСЕСИВНІСТІ Й ТЕМПОРАЛЬНІСТІ В ДИСКУРСІ

2.1. Попередні дослідження концепту «Україна»

Дослідження мови як одного із факторів тлумачення та характеристики мовної свідомості кожного індивіда викликає інтерес у представників різних наукових спільнот. Насамперед, це пояснюється міждисциплінарним характером запитуваного явища. Залежно від цього, існує безліч варіацій та підходів до окреслення дефініцій та головних характеристик, що визначають концепт.

Концепт «Україна» є одним з основних концептів, котрі представляють український етнос та має неабиякий потенціал та велике поле для інтерпретацій, глибших досліджень. Це відбувається, враховуючи особливості багатовікової історії, насиченого культурного простору нашої спільноти та її соціальні характеристики. Попри всі можливості, розвиток та дослідження концепту «Україна» не був таким стрімким та послідовним. Основні розвідки обмежувалися малими тематичними групами чи сферами існування (як-от, на побутовому рівні). Важливу роль у зміні наукової парадигми відіграли саме екстралінгвальні фактори: відправними точками є початок війни 2014 року (меншою мірою) та повномасштабне вторгнення у лютому 2024 року. Мова ніколи не стоїть осторонь культурно-соціальних та історичних подій в житті етносу та нерозривно пов'язана з ними. Як влучно підмічає українська науковиця Г. Вишневська: «концепти не тільки мисляться, вони переживаються» [18, с. 10].

Концепт «Україна» стає частиною наукових розвідок українських науковців в межах різних типів дискурсу. Так, дисертація Т. Мудраченко актуалізує обраний концепт в сучасному англomовному дискурсі [44]. Дослідниця характеризує його шляхом зіставлення чотирьох концептуальних полів: економіка, політика, народ та культура. Вона зазначає, що концепт «Україна» є динамічною одиницею, пов'язаною із ментальною сутністю етносу. Основою актуалізації цього концепту у свідомості суб'єкту є гештальт. При

роботі з практичним матеріалом дисертантка використовує як експліцитний, так й імпліцитний підходи. Важливим здобутком цієї праці є також погляд на концепт «Україна» з позиції концептуальної метафори Дж. Лакоффа. Структура концепту відображається фреймовою моделлю, що конституюється низкою взаємопов'язаних пропозицій базисних фреймів [44].

Н. Гуменюк та О. Шабас теж присвятили свою працю вивченню вербалізації концепту «Україна» в англomовних ЗМІ 2015-2018 рр. Основним їхнім поглядом є розгляд концепту з точки зору теорії поля, «де польова структура передбачає наявність серцевини (ядра, домінанти) та периферії. Домінанта має всі ознаки структури, в той же час периферія має частину цих ознак» [23, с. 107]. У результаті, було визначено, що домінантою обраного концепту в межах англomовного дискурсу є слова «Ukraine» та «Ukrainian», а на периферії він представлений такими мовними одиницями, як: столиця Київ, прізвища депутатів та президентів, імен, назви міст/сіл, громадських та урядових організацій, вулиць, областей та частин української держави. Окремим блоком виведено події АТО як актуальної на обраний період матеріалів (2015-2018 рр.) події на території України. Н. Гуменюк та О. Шабас підкреслюють, що за критерієм «духовної цінності» та опозиції «погане/добре», досліджуваний концепт є оцінно-нейтральним. Однак, велику роль у цьому висновку відіграє контекст, у який вводиться концепт. На фоні цього, авторки наголошують на ролі ЗМІ у формуванні контекстів та попереджують про потенційну можливість маніпулювання, в результаті якого концепт «Україна» з оцінно-нейтрального переходить як в позитивний, так і в негативне явище у свідомості читачів [23].

У контексті досліджуваної теми вважаємо необхідним також згадати про роботу Ю. Козир «Концепт «Україна-Росія» в мас-медійному дискурсі як теоретична проблема» [36]. Авторка проводить детальну наукову розвідку, вивчаючи як українські, так і російські матеріали, представлені у ЗМІ обох держав та класифікує їх на українські, російські та проросійські наративи.

Більшість полів концепту «Україна» виявляються або нейтральними, або негативно-оцінними, за якими Україна є бажаним об'єктом росії, як в

територіальному, так і в економічно вигідному контексті. У цей же час, українці демонструють прагнення бути частиною Євросоюзу, отримавши незалежність від російського впливу та пропаганди.

У статті «Ключові чинники фрейму концепту «Україна» Х. Вербицька досліджує парадигму Україна – Європа в сучасних працях, зазначаючи про те, що розуміння та сприйняття концепту «Україна» безпосередньо залежить від контексту та наданої інформації поряд із цим терміном [14, с.59-62].

Концепт «Україна» представлений також у межах художнього, поетичного дискурсу. Так, у науковому просторі знаходимо невеликі, мозаїчні статті на теми концептів у творчості різних авторів, наприклад: «Концепт «Україна – Європа» крізь призму топосів у романі «Маруся Чурай» Ліни Костенко» [52]; «Концепт УКРАЇНА в поезиторчості Василя Стуса» [75]; «Лінгвокультурологічний концепт України у поетичній мовотворчості Т. Шевченка» [10].

Підсумовуючи описане вище, можемо дійти висновків про відносно невелику кількість наукових розвідок на тему концепту «Україна» в сучасному науковому дискурсі. Переважно, опрацьовані праці обмежуються умовами конкретного типу дискурсу. У нашому дослідженні ми зосереджуємося не на вивченні концепту «Україна», а на описі семантико-прагматичних параметрів лексеми «Україна» у парламентському дискурсі, які частково перетинаються у своєму функціонуванні та залежності від вживаного контексту в комунікативній ситуації.

2.2. Функції синекдохи в парламентському дискурсі

Використання метафори в парламентському дискурсі є поширеною практикою, оскільки в такому випадку досліджуються контексти та уточнення, ситуації, в яких актуалізується мовленнєвий акт. Однією з прагматичних функцій лексеми є емотивна. У такому випадку використана метафора не тільки вводить стилістичне навантаження в межі дискурсу, а й надає йому додаткові відтінки значення вжитих лексем або слугує каталізатором та оцінкою мовця до сказаного.

Метафора розкриває особливості одного предмета через особливості іншого, наприклад *«йде сніг»*. Метонімія будує свої зв'язки, замінюючи одне слово іншим на основі суміжності, наприклад *«читати Шевченка»* – означає не буквально людину, а його тексти.

Одним із різновидів метонімії є синекдоха – ефективний спосіб увиразнення лексем. Цей троп актуалізується у формі заміни одного поняття іншим, між якими існують тісні зв'язки: *«Київ спить»*. Це означає, що спить не конкретно місто як урбаністичний простір, а саме люди, котрі його населяють. Так само відбувається у випадку вербалізації лексеми *«Україна»*. Вона представляє собою кожну людину, котра територіально знаходиться в межах держави, відчуває свою належність до неї або є її представником. ГРАК фіксує 15 525 випадків використання лексеми *«Україна»* у різних варіаціях. Однак нас цікавить насамперед форма називного відмінка однини, а тому після застосування фільтрів та обмежень отримуємо 841 вживання. У кожному з них реалізується синекдоха: *«Але завдяки особистим зусиллям міністра Україна отримала ракети, Україна отримала танки, Україна отримала реактивні системи залпового вогню і завдяки зусиллям Президента, в тому числі й міністра оборони, Україна вистояла»*; *«В цей час, за рік і навіть в перші декілька днів працювали абсолютно всі державні, приватні, банківські установи, Україна працювала, жодної години зупинки не було»*; *«Україна переможе»*; *«Понад 600 днів Україна живе в умовах широкомасштабної війни»*.

2.3. Категорія посесивності як одна з семантико-прагматичних ознак параметрів лексеми

Процес пізнання дійсності та розвитку свідомості індивіда відбувається переважно шляхом побудови взаємодій, комунікації з навколишньою реальністю та її представниками/характерними особливостями. Ще одним важливим фактором, котрий забезпечує індивіду відчуття належності до певної дійсності є володіння чимось.

У сучасній лінгвістиці для цього існує окреме явище – категорія посесивності, котра розглядається як одна з універсальних понятійних категорій мови, основним значенням якої є визначення назви об'єкта, що перебуває у відношенні володіння з суб'єктом (особою чи предметом).

У працях Є. Тимченка, І. Огієнка, О. Синявського посесивність спочатку використовувалася для позначення атрибута, якому характерна семантика належності. Пізніше до цього додається розуміння категорії посесивності з дієслівними лексемами на позначення володіння чимось, а саме «*мати, володіти*», а за таких умов з'являються нові учасники цих відношень: суб'єкт та об'єкт. Авторами та послідовниками такого розуміння посесивності є Н. Гуйванюк, І. Слинько, О. Тараненко, В. Русанівський [53] та інші українські мовознавці.

У понятті «*володіння*» закладена ідея домінування, належності чогось комусь. Це може виражатися різними мовними засобами: від лексичних до синтаксичних. Усіх їх об'єднує сема належності. Під «*володінням*» ми розуміємо ідею належності, у нашому випадку, України як об'єкту народів держави, що виступатиме суб'єктом цих відношень. Йдеться саме про абстрактне володіння, що більшою мірою реалізується в контексті права власності та висловлення громадської думки. Отримуємо такі висновки, враховуючи політичний устрій України та орієнтуючись на конституційні особливості.

Одним з найпоказовіших засобів реалізації категорії посесивності є використання дієслова із різним набором його морфологічних особливостей.

Ми також підтримуємо думку Дж. Лайонза [33] та акцентуємо увагу на те, що саме ділова *бути* та *мати* вважаються універсальними одиницями на позначення семантики володіння.

2.4. Дієслово *бути* як одна з універсальних одиниць реалізації семантики посесивності

Дослідниця Л. Лонська зазначає, що коли йдеться про побудову посесивних конструкцій на основі дієслова «бути», то дослідник має справу зі значеннями посесивної наявності, тобто чи присутній в уявленнях посесора об'єкт його володіння [40]:

- у теперішньому часі, тут і зараз;
- у минулому часі, як щось забуте або таке, чого більше не існує зараз;
- у майбутньому часі, тобто йдеться про перспективу та продовження існування і збереження відношень посесивності.

2.4.1 Реалізація лексеми «Україна» засобами теперішнього часу

Теперішній час дієслова може містити як суто темпоральну, так і модальну складову. Так, у досліджуваному матеріалі в обмежений період пленарних засідань парламентарів, а саме: від 24 лютого 2024 року по 23 листопада 2024 року, що представлено в корпусі, вживання конструкції «*Україна + є («бути» в теперішньому часі)*» виявлено у 53 випадках. Враховуючи тільки форму називного відмінка досліджуваної лексеми отримуємо 12 прикладів, котрі демонструють ставлення депутатів до України тут і зараз. Найчастотнішими виявляються характеристики України як такої, що існує тут і зараз, попри все, та підтверджує основні постулати Конституції. Наприклад, це підтверджується використанням прикметників «суверенна», «незалежна»: *«Тобто якщо взяти і згадати статтю 1 Конституції України, яка звучить, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава»*; *«Стаття 1 Конституції України нас наставляє на те, що Україна є суверенною і незалежною державою, і підкреслює, що вона є також і соціальною державою»*; *«Тому, безперечно, ми повинні демонструвати, що Україна є цілісною і недоторканною в межах міжнародно визнаних кордонів, жодні окупаційні влади*

країни-терориста на території України ніяк». Наведені висловлювання засвідчують розуміння парламентарів статусу України в правовому полі та дотримання законів держави.

Наступним висновком, що ми отримуємо із пошукової конструкції *«Україна + є («бути» в теперішньому часі)»* є те, що образ України як держави в уявленнях парламенту корелює з народним волевиявленням бути частиною Європейського Союзу. Це можна продемонструвати такими прикладами:

- *«Шановні колеги, Україна є частиною Європи, плоть від плоті, на відміну від нашого північного сусіда, про якого можна сказати словами Миколи Хвильового: "Геть від задрипанки Москви!"»*
- *«Разом з тим, сучасна держава, а Україна є сучасною державою, має жити в тісному зв'язку з демократичним світом».*
- *«Я хочу використати слова Шевченка, бо Україна є членом європейської сім'ї, великої сім'ї, нової».*

У другому випадку, по-перше, виражено твердження про Україну як сучасну державу, тобто таку що в межах темпоральності існує тут і зараз. Це підтверджується й семантикою лексеми *«сучасний»* у формі жіночого роду, що означає: *«Який існує, відбувається, живе і т. ін. тепер, нині; який стосується теперішнього часу, нинішньої епохи; нинішній, теперішній»* [60, с. 872]. По-друге, наведена цитата демонструє взаємозалежність лексем *«сучасний»* та *«демократичний»* та показує їхнє перебування на одному рівні. Досліджуючи контекст з політичної точки зору, можемо стверджувати, що під *«демократичним»* світом розуміється саме Європа та Європейський союз як носій суспільних стандартів і цінностей.

Разом із цим виділяємо категорію лексем, що формують образ України в теперішньому часі як частину боротьби: за свободу й незалежність, а також за можливість офіційно називатися європейською державою: *«Тому, безперечно, ми повинні демонструвати, що Україна є цілісною і недоторканною в межах міжнародно визнаних кордонів, жодні окупаційні влади країни-терориста на території України ніяк»*. Наведена цитата народного депутата засвідчує як

висловлення бажання належності до європейської спільноти, описане у попередньому абзаці, так і прямо фіксує, що така можливість мусить бути збройно виборена. Це реалізується через використання лексем «окупаційні» та «країна-терорист», тобто *росія*.

Ще одним підтвердженням слугують висловлення: *«І ви знаєте, сьогодні виходить так, що наші воїни, вони якраз своїми перемогами показують усьому світові, що Україна є потужна, міцна європейська держава, яка обов'язково переможе свого ворога», «У боротьбі між злом і добром Україна є воїном добра»*. Насамперед такий висновок будується на основі вживання лексем «воїни», що за своєю семантикою демонструє належність до лексико-семантичного поля «Боротьба»: *«Воїн - те саме, що вояк І; боєць, солдат»* [78, с. 512]; іменника «перемога» - як результат боротьби; дієслова «переможе» - *«Вигравати бій або війну; завдавати супротивнику поразки»* [78, с. 2284]. Примітно, що наведені лексеми початково мають позитивну конотацію та прогноз того, що відбудеться, а отже фіксують використання дієслова не тільки в теперішньому часі, а й в майбутньому. З погляду реальності/ірреальності це можемо назвати натяком на те, що в уявленнях парламентарів Україна не тільки є тут і зараз, а й продовжить бути в майбутньому.

У межах дослідження конструкції «**Україна** + є» у різних формах варто окреслити також погляди та висловлення іноземних політичних діячів. У такому випадку розуміння України як окремої держави, що веде збройну боротьбу та претендує на місце в європейській спільноті представниками цієї спільноти є вкрай важливим. Уваги потребує твердження польського президента Анджея Дуди від 22 травня 2022 року: *«Тому що місце вільної і демократичної України є в об'єднаній Європі»*. Цей, а також такі приклади як: слова прем'єр-міністра Данії **Метте Фредеріксен**: *«Я хочу використати слова Шевченка, бо Україна є членом європейської сім'ї, великої сім'ї, нової»*; голови Європейського парламенту **Роберти Мецолі**: *«Тарас Шевченко сказав: "Борітеся – поборете" бо у вас є хоробрість, в Україні є хоробрість»*; президента Європейської комісії **Урсули фон дер Ляєн**: *«Так, фінансові потреби України є вражаючими, але таким є*

*економічний потенціал України, і Європа хоче інвестувати у вас»; австрійського політика **Вольфгана Сobotки**: «Шановний пане Голово, шановні депутати, продовження політичної, фінансової, економічної та гуманітарної підтримки України є визначним пріоритетом для Австрії». Усі цитування демонструють як абстрактну підтримку України у її намаганнях бути, вибороти право на незалежність та свободу, так і практичну готовність Європи прийняти Україну до свого «світу» й готовність надати усі необхідні ресурси для досягнення цього. Важливим є й те, що засвідчено неодноразове звернення у виступах в парламенті до Тараса Шевченка, котрий вважається одним з культових борців за сепарацію від імперських російських впливів та боротьбу за українську державність.*

Отже, вивчення контекстів існування лексеми «Україна» в теперішньому часі дозволяє нам стверджувати, що Україна сучасності існує в уявленнях парламенту як окрема, незалежна політична фігура, котра веде боротьбу за свою свободу та право називатися незалежною. Також простежено основні теми, котрі презентують досліджувану одиницю. Серед них – вступ до Європейського союзу; війна з росією.

2.4.2 Реалізація лексеми «Україна» засобами минулого часу

Часові форми дієслова стали об'єктом активних досліджень українських лінгвістів не тільки з позиції вивчення їх як морфологічних особливостей дієслова як частини мови, а й враховуючи значення та контексти, котрі виражаються через використання теперішнього, минулого чи майбутнього часу. Такі тенденції представлені в працях видатних українських мовознавців, зокрема в А. Загнітка [31], В. Русанівського [53], І. Вихованця [17], С. Єрмоленка [28], О. Бондар [11], Л. Наконечної [46]. У їхніх наукових розвідках виявляємо особливу увагу до темпоральної транспозиції чи експресивного характеру різних часових дієслівних форм.

Розглядаючи минулий час як одну з таких форм, варто відмітити деякі його характерні особливості:

1. Дієслівна форма минулого часу реалізується семою реальності дії, котра відбувалася/відбулася чи не відбулася/відбувалася в минулому.
2. Дієслівна форма минулого часу може презентувати дію як незавершений тривалий процес в минулому – це реалізується недоконаним видом; або дію як таку, що відбулася – виражається доконаним видом.

Таким чином, обидві характеристики засвідчують факт та наслідки транспозиції, котра формує образну конотацію висловленої думки чи додає їх експресивності. Враховуючи окреслене в нашому дослідженні, можемо поділити отримані матеріали на декілька груп: минулий час у значенні теперішнього та минулий час у значенні майбутнього.

За вже звичним пошуком конструкції «*Україна + була («бути» в минулому часі)*» отримуємо 21 результат. Деякі випадки фіксують традиційну форму минулого часу дієслова, що можна продемонструвати, наприклад, висловленнями: «*Поправка 1262 в першому читанні Верховною Радою України була відхилена, я її поставив на підтвердження*»; «*Саме тому на Полтавщині за кошти обласного бюджету вперше в Україні була запущена програма соціального відновлення ветеранів та їх сімей*»; «*Ми сьогодні говоримо, що*

Україна була, є і буде вільною, незалежною державою в колі європейської гарної, красивої демократичної родини»; «...була торгівля з Польщею, була спасінням для мільйонів людей, коли в Україні була економічна криза»; «Хочу нагадати, сьогодні це, як кажуть не модно говорити про Радянський Союз, але саме в Радянському Союзі Україна була найбільшим видобувачем і постачальником газу для всього СРСР»; «27 років тому в цій залі, в залі Верховної Ради України була ухвалена Конституція нашої держави»; «Україна була серед перших держав, які визнали Республіку Хорватія як суверенну та самостійну державу і я пишаюся тим, що цього року ми відзначаємо тридцятиріччя встановлення наших дипломатичних відносин». Усі ці випадки реалізацій минулого часу виконують свою первинну функцію та засвідчують дію, котра відбулася у певний час в минулому. Примітно, що наведені цитати висловлюють події саме в контексті державотворчих, політичних чи економічних аспектів. Це виражається у використанні спеціальних тематичних лексем: бюджет та програма соціального відновлення, економічна криза, дипломатичні відносини, поправки, ухвалення Конституції України, визнання Україною як державою інших держав (Республіку Хорватія).

Однак, більшість випадків використання необхідної нам конструкції фіксують факт часової дієслівної транспозиції. Найбільш реалізованим визначаємо вживання минулого часу в значенні майбутнього. Це досягається побудовою складних речень з підрядними умови чи мети, що довершується наявністю сполучників *«щоб», «аби», «для того, щоб»* у поєднанні з формою жіночого роду минулого часу *«була»*. Також це підсилюється модальним дієсловом *«хотіти»* у формах 2 та 3 особи множини: хочемо, хочуть. У прикладах яскраво реалізується інтенція наміру та бажання бачити Україну як таку, що:

- **існуватиме в майбутньому як держава:** *«І тому ми дуже хочемо, щоб Україна була цивілізованою державою, щоб всі ці люди, які сьогодні, дійсно, здійснюють державне управління державою, вони мали відкриті декларації, вони декларувалися».*

- **існуватиме як частина європейського світу:** *«Тоді це буде реальний продукт для того, щоб економіка України була успішною і європейською»; «...для розуміння, що у нас вже не просто відкриті двері, а що Україна готується до членства і розуміє свою карту, то це означатиме, що, напевно, нам треба шукати ще глибше, як зробити сталеву хватку до Альянсу і переконувати наших партнерів, в першу чергу Сполучені Штати, німців, греків, Нідерланди і так далі, для того, щоб Україна була повноправним 33 членом Альянсу»; «Я прошу всіх депутатів, які реально працюють над законопроектами, які реально хочуть, щоб Україна була в Європейському Союзі, голосувати червоними кнопками».*
- **існуватиме, бо зможе вибороти свою незалежність:** *«Наше ж з вами покоління бореться за те, аби Україна була, власне, в родині цих демократичних цінностей, в родині європейських народів»; «Виграти мир, а це означає, щоб наша вільна, мирна Україна була членом НАТО і Європейського Союзу, щоб українці, які вибороли своє право жити на своїй рідній землі, могли стати щасливими, заможними, жити в радості, в щасті».*

Унікальним та показовим прикладом визначаємо висловлення українського депутата Бакунця від 23 серпня 2023 року, саме напередодні Дня Незалежності. У своєму виступі на пленарному засіданні Верховної Ради він стверджує: *«Ми сьогодні говоримо, що Україна була, є і буде вільною, незалежною державою в колі європейської гарної, красивої демократичної родини».* Наведена цитата демонструє тріаду часів: минулий у формі «була», теперішній у формі «є» і майбутній у формі «буде». Це дозволяє нам говорити про неперервність процесу існування та розвитку української держави, якій належить певна історична пам'ять і спадок минулого; якій є місце тут і зараз в теперішньому; яка точно буде в майбутньому. Для додаткової характеристики останнього варто наголосити на тому, якою саме буде Україна потім: не поневолена, не частина федерації, не «додаток» до когось/чогось, а саме як

незалежна одиниця. Повертаючись до цієї лексики на позначення України звертаємося до Сучасного тлумачного словника в 20 томах. Там знаходимо: **незалежний** - «*Самостійний у міжнародних відносинах та у внутрішніх справах; суверенний*» [78, с. 1879].

Підсумовуючи описане вище, можемо стверджувати, що реалізація лексики «Україна» в минулому часі є менш частотнішою в порівнянні з грамами теперішнього часу. Переважно він фіксує події, що вже сталися або окреслює втрачені можливості. Однак випадки та контексти використання минулого часу розширюються у зв'язку з часовою дієслівною транспозицією, що реалізується вже формою майбутнього часу.

2.4.3 Реалізація лексеми «Україна» засобами майбутнього часу

Кожна з трьох часових форм дієслова в українській мові наділена набором індивідуальних функцій, засобів реалізації та категорійною семантикою. Грамема майбутнього часу фіксує процеси, стани, події, котрі можуть відбутися, а можуть і не відбутися. У момент висловлення мовець ще не знає результату, адже майбутній час передбачає їхнє існування в часовому плані вже після сказаного повідомлення. На підставі цього І. Вихованець виділяє сему реальності, що свідчить про категорію майбутнього часу, а також сему ірреальності, що характеризує категорію способу дієслова [16]. Найбільш продуктивною формою у досліджуваному матеріалі виявляються саме дієслова майбутнього часу.

Пошук конструкції «*Україна + буде («бути» в майбутньому часі)*» у період доступних планерних засідань Верховної Ради України з 24 лютого 2024 року по 23 листопада 2023 року фіксує 44 таких випадки. Частина з них як прямо, так й опосередковано засвідчує соціальні, економічні, політичні процеси, притаманні Україні як державі, що підтверджується використанням спеціальної лексики, наприклад:

- фінансові аспекти: *«Ми можемо написати, що фінансування Збройних сил України буде складати до кінця року ще 3 трильйони гривень»*; *«І не забувайте, будь ласка, що якраз інвестклімат в Україні буде вирішальним при прийнятті України до Європейського Союзу»*.
- державотворчі аспекти: *«Прийняття постанови Верховної Ради України буде важливим кроком, який продемонструє як високим представникам держав-партнерів, що є учасниками Кримської платформи, так і громадянам України, зокрема тим, які проживають на тимчасово окупованій території, що деокупація Криму відбувається з повагою до тих прав людини і без жодних поступок національним інтересам України»*;

- судовий аспект: *«І нарешті в Україні буде справжній конкурсний добір суддів Конституційного Суду, який максимально враховує і наше бажання бути відкритими і зрозумілими для міжнародних партнерів і з максимальним врахуванням нашого з вами суверенітету нашої країни і поваги до наших національних експертів»; «Україна буде мати Конституційний Суд...».*
- соціальна проблематика: *«І колись канабіс в Україні буде взагалі в свободному обігу»; «Ну вчора, наприклад, ну такий унікальний законопроект, унікальний, тепер Україна буде ресурсним центром для вирощування наркотичної марихуани, я так думаю, для половини світу».*
- суспільні блага: *«Тому четвертий пункт, на якому зупинився мій виступ перший був якраз про те, що потрібно створити стратегію, яка відповість на питання: а яка Україна буде в сфері інновацій, що вона буде робити, ким вона хоче стати через три, п'ять, сім, десять років?»; «Якщо враховувати, що любов до освіти і науки та України – це є основна частина всіх, хто присутні в цій залі, я дуже сподіваюсь, що в Україні буде панувати Софія – мудрість»; «І Україна буде реформувати Міжнародну організацію праці, тому що вона захищає права працюючих людей»; «Україна буде підтримувати батьківство на всіх етапах».*

Як бачимо з наведених фрагментів виступів та коментарів парламентарів, усі форми майбутнього часу дієслова «бути» далі поєднуються переважно з дієсловами з семантикою дії, процесуальності, тривалості. Меншою мірою у досліджених контекстах виділяємо поєднання форми «буде» з іменниками чи прикметниками.

Однак, наведені вище приклади є лише частиною зібраного матеріалу. Інша група висловлювань засвідчують бажання й факт існування України як:

- частина Європейського Союзу: *«Це приклад того, як наші правоохоронці будуть охороняти кордон під час майбутнього, коли*

Україна буде повноправним членом Європейської Унії, Європейської спільноти»; «І згодом – єдиного вже умовного кордону, коли Україна буде членом Європейського Союзу»; «Скільки часу Україна буде рухатись до повноправного членства в ЄС, буде залежати виключно від нас»; «Україна буде в НАТО, час цього добитися нам всім, оскільки наші Збройні Сили на полі бою цього добиваються щодня»; «Я впевнений, що настане час і в кожному клаптику України буде стояти три прапори: прапор України державний, прапор з зірками Європейського Союзу і прапор НАТО».

- переможець та борець за волю й демократію: «Україна буде боротися за кожен сантиметр своєї території»; «Як тільки перемога України буде , я думаю, що вона буде якомога скоріше, то нам необхідно сьогодні вже бачити, що нам треба повертати громадян України з-за кордону, для цього треба організувати робочі місця». У контексті цього варто звернути увагу на авторів висловлення: Президент Сенату Чехії Мілош Вистрчил: «Свобідна, горда, завзята, воююча, і я впевнений, що переможна **Україна буде назавжди прикладом** всім, хто прагнуть свободи та демократії»; тогочасний прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон: «**Україна буде вільна!**». Наведений матеріал додає у «подієвий» простір України ще додаткові характеристики, представлені прикметниками «вільна», «переможна», детальніший аналіз яких буде розкрито у наступному розділі.

Окремі випадки показують майбутні плани та перспективи нашої держави та реалізують не безпосередньо через конструкцію «**Україна + буде**», а через зміну словоформи та транспозиції лексеми-іменника «України» у семантичному значенні в контекст власності чи об'єкта, на який спрямована дія: «*Було сформовано потужний сигнал, що **відбудова України буде йти найшвидшими темпами***»; «*Подальший європейський **шлях України** буде найбільшою моральною сатисфакцією для всіх жертв українського народу в боротьбі за*

свободу, незалежність і демократію»; «Свобода України буде запорукою перемоги»; «Це законопроект про суверенітет України: або ми зберігаємо суверенітет Україні і для нас це є абсолютна цінність, або цей суверенітет України буде практично захищений»; «... і це означає: народ України буде позбавлений правовласності»; «Духовна незалежність України буде забезпечена на сто відсотків»; «Ми не сумніваємося в тому, що вся територія України буде звільнена».

Опрацьований матеріал з погляду функціонування майбутнього часу засвідчив його як найпродуктивніший в українському парламентському дискурсі періоду після повномасштабного вторгнення. Це дозволяє стверджувати, що у депутатів та союзників нашої держави немає сумнівів не тільки у легітимності та необхідності існування держави в майбутньому, а й розкриває можливості та подальші перспективи розвитку України як частини Європейського Союзу.

2.5. Дієслово *мати* у значенні *володіти* як одна з універсальних одиниць реалізації категорії посесивності

Як ми вже зазначали на початку практичного розділу, основними дієсловами з семантикою володіння в дослідженні лексеми «Україна» є *бути*, описана вище та *мати*.

Тлумачний словник української мови в 20 томах подає визначення лексеми «*мати*» як: «1. Уживається на означення того, що комусь належить щонебудь, є його власністю; володіти чимось, посідати щось; 2. уживається на означення того, що хто-, що-небудь є в чийомусь розпорядженні, користуванні, а також указує на наявність чогось у когось у певний момент, період» [78, с. 1583].

Якщо дієслово *бути* транслює значення України як об'єкта володіння держави, народу, то *мати* характеризує усі варіанти належності чогось/когось Україні як суб'єкту. На основі зібраного мовного матеріалу можемо стверджувати про менш регулярні та поширені подібні слововживання, оскільки конструкція «*Україна + мати*» представлена 3 випадками у формі майбутнього часу, 2 – у формі минулого часу.

Минулий час грамеми «*мати*» у поєднанні з іменником «*Україна*» фіксує 2 різні значення синтаксичних конструкцій:

1. володіння чимось, що було до моменту мовлення, щось невідворотно втрачене: «*Я думаю, ви всі добре пам'ятаєте, що Україна мала третій в світі ядерний потенціал*».
2. засіб побудови складного речення з підрядною частиною мети, що додатково підкріплюється сполучником «щоб»: «*Ми повинні розуміти, що золотовалютні резерви – це базова, необхідна величина, умова, для того, щоб Україна мала можливість забезпечити макроекономічну стабільність, ефективне регулювання інфляційних процесів і, що головне, дійшла до нашої перемоги максимально готовою для швидкого економічного відновлення*».

Синтетична форма майбутнього часу дієслова *мати* реалізується у вигляді *матиме* та налічує 3 приклади:

1. *«Тому незалежно від того, як буде розвиватися глобальний порядок денний щодо Росії, **Україна матиме** необхідну зброю, щоб захистити себе і союзників від будь-яких російських посягань на наш суверенітет та безпеку наших людей»;*
2. *«**Україна матиме** достатню чисельність та якість армії, армії та загалом сил оборони та безпеки, щоб захистити свій суверенітет, свою територію, своїх людей, своїх союзників»;*
3. *«**Україна матиме** достатньо потужний оборонний промисловий комплекс, який буде забезпечувати потреби нашої армії, нашого флоту, наш повітряний щит та нашу безпеку в кіберпросторі».*

Семантично подібне вживання свідчить про дію, котра точно відбудеться в майбутньому. Хочемо також акцентувати увагу на контекст, в якому вживається досліджувана конструкція. Усі три приклади містять спеціальні лексеми із семантикою захисту, боротьби, як-от:

- Дієслово «захистити» першочергово означає «*обороняти, охороняти кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т. ін. дій*» [78, с. 1075]. Тобто, у дієслові закладено процес, дію. Цю лексему також знаходимо у парламентському підкорпусі, реалізовану 2 прикладами. Згідно з ними, Україна «захищає» (береже) критично важливі суспільні блага: цінності: «*Насправді Україна захищає цінності західного світу проти диктатури*»; державні секрети: «*Тобто до сих пір діє угода, що Україна захищає державні секрети Білорусі, а Білорусь захищає державні секрети України*»;
- Прикметник «оборонний», що характеризуємо як лексему з семантикою дії. За СУМ-20 трактується як: «*Стос. до оборони. Оборона – дія за знач. обороняти і оборонятися*» [78, с. 2020].

- Іменник «суверенітет» на позначення ознаки території, котра може називатися державою; зі значенням *«Незалежність і самостійність держави в її зовнішніх і внутрішніх справах»* [78, с. 818].

Фактично, в уявленні українського парламенту Україна майбутнього корелює з Україною зараз, що веде боротьбу, зосереджуючись на діях та потребах з метою подальшого захисту та унеможливлення повтору військової ескалації. Україна майбутнього має потенціал, сили та усі необхідні ресурси, аби не просто захистити себе, а ще й своїх союзників.

Аналітична форма майбутнього часу за схемою *«бути + інфінітив»* не є поширеною та представлена тільки 1 випадком: *«Україна буде мати Конституційний Суд...»*.

Найбільш поширеною та представленою є конструкція *«Україна + має («мати» в теперішньому часі)»*. Така комбінація налічує загалом 68 випадків використання у різних варіаціях лексеми *«Україна»*. Усі вони поділяються на кілька груп як за тематичним спрямуванням, так і за семантикою використаного дієслова.

Першу групу формує вибірка прикладів із елементом *«Україна»* як частина складної власної назви, установи чи посади, як-от: *«Президент України»*; *«народний депутат України»*; *«Верховна Рада України»* (виявлено 5 разів); *«Національний банк України»*; *«Конституція України»* (виявлено 6 разів); *«Кабінет Міністрів України»*, *«парламент/народ України»*; *«Служба безпеки України»*. Двічі використано локалізацію: *«церква в Україні»*.

До другої групи зараховуємо усі приклади із вживанням «мати» у значенні **«володіти»**: можливість: *«Україна має можливість вивозити свою продукцію на експорт і поповнювати свій бюджет»*; *«Ми говорили, що от є в нас такий розрахунок по стратегії, але Україна має можливості, зокрема ті можливості – це збільшення виробництва по водню там було суттєве»*; потенціал: *«Але питання в тому, що ми показували, що Україна має потенціал, тому що в стратегії ми говорили про те, що ми близько 1 мільйона тонн можемо експортувати в Європу»*; власність: *«Дорогі друзі, я можу сказати вам просто*

як людина, яка двічі працювала прем'єр-міністром, Україна має колосальну власність свою державну, де можна зберігати всі державні резерви країни»; «Так сталося, що Україна має, ще раз кажу, на превеликий жаль, унікальний майданчик для проведення наукових досліджень, використання окремих територій для того, щоб вивчати: а як може жити наша планета після такого радіаційного ураження»; зобов'язання, договори: «Станом на 1 січня 23-го року **Україна має 72 двосторонні договори** про уникнення подвійного оподаткування, які відповідають Модельній Конвенції ОЕСР»; «І власне, дійсно, невідповідно (хлопці, відійдуть, будь ласка), невідповідно серед переліку тих зобов'язань, які України має як країна зі статусом кандидата, є Закон про Конституційний Суд»; домовленості: «Україна має домовленості про щомісячну підтримку в обсязі 3 мільярди доларів від Європейського Союзу та Сполучених Штатів, а також попереду нас чекає нова програма від МВФ»; права: «І я хочу сказати чітко: лише Україна має право вирішувати про своє майбуття, лише Україна має сама про себе вирішувати».

Третя досліджена група є найчисельнішою та містить приклади з розширеною конотацією лексеми «**мати**», що реалізує дієслівну **модальність**: має у значенні «*мусить; щось, що від неї очікується/вимагається*» [78, с. 1583]. Прагматичний ефект надає опрацьованому матеріалу парламентського дискурсу значення «наказової» модальності, що означає дію, котра точно відбудеться в майбутньому. Усю вибірку з подібною семантикою контекстно розділяємо за ступенем вимоги та зобов'язань до виконання:

1. **Україна має у значенні вимоги/очікувань**: «...прозвучала важлива дуже думка, що **Україна має розвиватися** як демократія, що дуже важливою є свобода слова, що дуже важливим є плюралізм думок», «Колеги, мені здається, ми маємо з вами об'єднатися навколо гасла, заявленого з цієї трибуни Президентом Зеленським, що **Україна має бути країною героїв, а не покидьків**»; «Одночасно Венеційська комісія наголосила на тому, що **Україна має дійсно привести у відповідність до європейського законодавства антимонопольне законодавство**»;

«Зараз наше лідерство вже впливає на глобальну розстановку сил. Майбутня архітектура глобальної європейської та регіональної безпеки неможлива без участі України, **Україна має бути і буде співтворцем, учасником та гарантом такої безпеки**»; «Загалом виробництво безпілотників різних видів – це галузь, яка в Україні має стати і стане найпотужнішою в Європі»; «Сьогодні ми слухали програмну промову Президента Зеленського, дуже важливі правильні слова про те, що **Україна має бути країною героїв**»; «Але я вважаю, що **Україна має дбати** про українців передовсім в Україні»; «У нещодавній резолюції Європарламенту перед самітом Україна – ЄС було наголошено на тому, що **Україна має**, зокрема, **забезпечити свободу** слова, вірність принципам, політичний плюралізм»; «Також дуже важливо, що саме **Україна має розпочати, внести санкції** проти фізичних і юридичних осіб, причетних до використання і виготовлення цих дронів і продажу їх Російській Федерації»; «**Україна має невідкладно отримати змогу захищатися на рівних** в протистоянні зі своїм агресором»; «Перших пару тижнів вся Європа, весь світ думали, що це знову якась маленька операція, чекали, що будуть якісь розвороти, думали, що санкції налякають і так далі, але потім почали поступово розуміти те, що наша нація розуміє вже сотні сторіч, що наша нація розуміє сотні років і знає, що **Україна має боротися** за свою свободу і за свою незалежність».

2. **Україна має в значенні мусить/повинна:** «**Україна має відновити і обов'язково відновить свій суверенітет, територіальну цілісність в рамках міжнародно визнаних кордонів**»; «А це означає, що **Україна має і обов'язково буде членом Північноатлантичного альянсу і Європейського Союзу**»; «**Україна має створити найсильнішу в Європі галузь реабілітації**»; «**Відчуття справедливості в Україні має бути найсильнішим в Європі, і буде, ми повинні це зробити**»; «**Україна має зробити все, щоби захистити кожного свого громадянина**»; «Для нас

*критично важливо почути на цьому саміті не лише умови до вступу, які **Україна має виконати** так само, як і виконує на європейському треці, але і добитися зустрічі на найвищому рівні Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав»; «Держава **Україна має гарантувати** цим людям щодо збереження їхнього генофонду і те, що вони зможуть в майбутньому мати своїх наслідників»; «**Україна має бути вільною**»; «І також **Україна має вимагати** і дістати від Росії репарації за заподіяну шкоду»; «**Україна має підносити свій голос**»; «І саме тому **Україна має перемогти**»; «Але пам'ятаємо, що **Україна мусить бути відбудована** насамперед за кошти агресора».*

Отже, лексема *мати* у значенні *володіти* як одна з універсальних одиниць реалізації семантики посесивності виявилася продуктивною та показовою. Вона налічує велику кількість слововживань, представлених усіма часовими формами дієслова. До того ж, їй характерні різноманітні відтінки значень у теперішньому часі, котрі за семантичним спрямуванням ми розділили на групи. Перша фіксує приклади лексеми *мати* у безпосередньому значенні *володіти*. До другої групи зараховуємо приклади з розширеною конотацією лексеми «*мати*», що реалізує собою дієслівну модальність.

2.6. Засоби вираження модальності дієслова

Модальність є особливою категорією дієслова, у межах якої взаємодіють синтаксичний, семантичний і прагматичний аспекти. Окрім описаних вище лексем зі значенням модальності, у нашій вибірці ми фіксуємо й випадки реалізації деяких інших модальних дієслів, що виражають наміри, дозвіл, можливість, необхідність, потребу, сумнів тощо. Зазвичай у реченні чи мовленні вони функціонують як допоміжний елемент. Однією з найголовніших їхніх особливостей є багатоплановість семантичної реалізації. Зважаючи на це, а також на підсилену експресивність у випадку їхнього використання, модальні дієслова активно використовують у політичному дискурсі.

До найчастотніших одиниць зараховуємо такі: *мусити, могти, мати, бути повинним*.

Лексеми першої досліджуваної групи *«мати, мусити, бути повинним»*, що виражають *потребу/повинність/необхідність* на перший погляд хоч і є синонімічними, однак відрізняються рівнем експресивності, сферою реалізації, сполучуваністю з іншими лексемами тощо.

Такі одиниці як *«мати»* й *«мусити»* розглянуті в нашій роботі окремо, тому в межах цього підрозділу детальніше розкриємо функціонування модальної лексеми *«бути повинним»*. За сучасним словником української мови трактуємо *«повинен»* як: *«Уживається як член складеного присудка в сполученні з допоміжним дієсловом «бути» або без нього: а) для вираження значення: який має своїм обов'язком, зобов'язаний щось робити, мати яку-небудь якість, властивість. б) для вираження припущення з відтінком обов'язковості, а також для вираження можливості, вірогідності чого-небудь. в) для вираження значення необхідності через певні обставини, причини робити що-небудь»* [58, с. 656].

У нашому матеріалі реалізуються різні конотації лексеми *«повинна»* у поєднанні з *«Україна»*:

- **Повинна у значенні «зобов'язана виконати певні умови»:** *«Але це вимоги, які Україна повинна виконати для того, щоб розпочати переговори з Європейським Союзом і дати нашим громадянам чітку дорогу в Європейський Союз»; «Але для цього Україна повинна ефективно відпрацювати взаємодію і перемовний процес з Міжнародним валютним фондом»; «Вважаю, що продовження судової реформи є одним із кроків, які Україна повинна виконати, щоб стати повноцінним членом Європейського Союзу»*
- **Повинна у значенні «отримати можливості, блага та підтримку від когось»:** *«Україна повинна мати гарантії з боку союзників, бо це не лише наша війна і це не лише війна українського народу проти загарбників»; «Україна повинна, безумовно, отримати додатково безпекові гарантії»; «За кошти Російської Федерації, яка наїхала на Україну, яка нищить в Україні будинки, яка нищить українську промисловість, яка краде українське збіжжя, яка вбиває в Україні людей, Україна повинна бути відбудована з воєнних репарацій»; «Ви кажете, що Польща дала Україні величезну кількість танків, БТРів, протиповітряних комплексів, зброї, амуніції, яка варта майже 2 мільярди доларів, що весь час ми повторюємо інше, що Україна повинна мати підтримку вільного світу».*
- **Повинна у значенні очікувань:** *«Тому Україна повинна йти своїм шляхом, і ми бажаємо вам на цьому шляху, на цій посаді, успіху»; «І в міру того, як на Росію опускається залізна завіса, а в самій Росії формується абсолютний тоталітарний режим, Україна повинна мати щирі відкриті двері в Європу і отримувати цю підтримку, яку обіцяють далі наші західні партнери».*

Другий тип дієслівних одиниць найяскравіше представлений модальною лексемою «*могти*». Її семантика також є багатоплановою, реалізуючи як фізичну можливість бути здатним щось виконати, так і абстрактні параметри: «*І. Бути в*

зможі, в силах що-небудь робити. 2. Означає можливість дії, вираженої інфінітивом. 3. Уживається для вираження припущення» [78, с. 1654].

Серед усіх стенограм пленарних засідань українського парламенту за досліджуваний період виокремлюємо 25 випадків функціонування дієслівної одиниці «*могти*» у різних формах та видах.

Найчастотнішим варіантом фіксуємо вживання **форми теперішнього часу** «*може*», що представлене в 12 висловленнях. Групуємо їх за відтінками значень дієслівної лексеми:

- Припущення: «Україна може бути світовим лідером у цьому сегменті»; «Впевнений, що сьогодні Україна може стати певним центром для кожної нації, яка сьогодні є поневоленою московською владою».
- Ймовірність (найчастіше реалізується в контексті приєднання до ЄС чи НАТО): «Шановні колеги, ми маємо унікальний шанс, і я це чув на власні вуха, спілкуючись з керівниками держав Євросоюзу, що Україна може стати членом Євросоюзу не через 10-15 років, а через 6-18 місяців»; «Зараз за результатом вашого голосування, нашого з вами голосування Україна може стати 43 державою-членом цієї інституції».
- Здатність виконати дію/завдання: «Тепер світ по-справжньому зацікавлений в тому, чого ще очікувати від України, що ще Україна може дати Європі, що ми можемо дати світу»; «Дефіцит у 38 мільярдів доларів на наступний рік, який лунає сьогодні з вуст очільників уряду, – це велике число, яке Україна може покрити, не тиражуючи гривню і збільшуючи інфляцію, а лише шляхом перемовин з нашими міжнародними партнерами, підтримки з їхнього боку і грантів»; «Лише Україна може визначати умови і час для мирних переговорів».
- Можливість дії, вираженої інфінітивом: «Тоді ж Путін заявив, що у разі вступу України в НАТО Україна може припинити своє

існування»; «І в той час, як Україна може розраховувати на солідарність міжнародного співтовариства, Росія є дедалі більш ізольованою»; «Безперечно, цифровізація сьогодні і діджиталізація, яку, власне, ви очолюєте, це є ключовим інноваційним проривом в Україні і те, чим Україна може пишатися взагалі перед різними країнами світу, вони з подивом на це дивляться».

Додатково фіксуємо вживання конструкції «Україна + **не** + **могти**» задля детальнішого опису параметрів лексеми «Україна». Поєднання запереченої частки **не** з модальним дієсловом **могти** засвідчує ситуацію, в умовах якої унеможлиблюється реалізація бажаної, очікуваної дія дії. Характерною особливістю такого типу ситуацій є те, що вона може бути нереалізованою лише до певного моменту та має потенціал змінитися в майбутньому за деяких умов. Серед причин неможливості у нашому матеріалі виявляються **фінансові аспекти**: *«Так, Україна не може дозволити собі сьогодні міністерство з чисельністю понад 400 тисяч співробітників»; «Україна не може сьогодні дозволити собі бюджет такий, як бюджет у Міністерства у справах ветеранів Сполучених Штатів Америки – другий за сумою після бюджету Пентагону»; «... мені сказали, що Україна не може управляти такими об'єктами, як Енергоатом, вона не здатна, тому що там Деркачі, хтось інший займається корупцією (це говорили представники влади), що треба віддати Енергоатом іноземним компаніям, і хай вони наведуть там порядок, використовують прибуток і поставлять компанію цю в нормальні стандарти управління».*

Форма минулого часу «могла/змогла» є менш продуктивною та налічує 5 випадків. Один з них ілюструє значення «бути в змозі щось зробити»: *«Без сумніву, за ці півтора року Україна могла, виконала самий амбітний План дій щодо членства, які могли тільки придумати найзухваліші голови, визначаючи повноваження чи запити щодо України».*

Інші приклади реалізовані минулим часом та виражають відтінок умовного способу, реалізуючись у складнопідрядних реченнях. Контекстуально всі вони передбачають виконання/наявність певних умов, аби дія, що закладена у

конструкцію «**Україна + могли**» мала можливість бути реалізованою. Це можна продемонструвати такими висловленнями: *«Саме тому нам необхідно переосмислити рамки безпеки, **аби гарантувати, щоб Україна змогла жити без агресії та без залякування**»*; *«Це дуже довге будівництво, його вже, мені здається, давно мали би завершити уряди, ці уряди, попередні уряди **для того, щоб Україна могла мати в столиці той меморіал, куди дійсно можна було би запрошувати міжнародні делегації, особливо тих країн, які на рівні парламентів визнають Голодомор геноцидом українського народу**»*; *«Власне кажучи, це наповнення спеціалізованого фонду **для того, щоб Україна могла виплатити свої борги до міжнародних організацій і взагалі підтримувати цивільну авіацію**»*; *«Ми сьогодні заповнюємо спеціальні документи **для того, щоб України могла стати кандидатом до членства в Європейському Союзі**»*.

Майже не реалізованим, однак зафіксованим у нашій вибірці, є варіант у формі **майбутнього часу** «*зможє*». Він вживається в повідомленні про вираження впевненості з боку світових партнерів про приєднання України до НАТО. При цьому враховуємо контекст висловлення, у межах якого вступ до НАТО є наслідком виконання певних дій з боку України: *«Наші воїни проходять тренування, зокрема і в країнах НАТО, за стандартами НАТО, тому перспектива членства у найпотужнішому військовому блоці світу також перетворюється з формальної на цілком реальну, адже саме посадовці НАТО висловили впевненість у тому, що Україна зможе приєднатися до Альянсу після закінчення цієї війни»*.

Таким чином, дієслівна категорія модальності в досліджуваному матеріалі реалізується лексемами *мати, мусити, бути повинним, могли*. Перші дві були детально описані в попередніх пунктах, а в межах цього ми зосередилися на формі «*могли*» та «*бути повинним*». Однією з найголовніших їхніх особливостей є багатоплановість семантичної реалізації. Домінантними контекстами виступають теми приєднання до Європейського Союзу, передумов та вимог, що стоять перед Україною у зв'язку з цим, а також різні суспільні, економічні та культурні аспекти.

2.6. Особливості функціонування дієслів з семантикою боротьби у парламентському дискурсі

У межах вивчення та опису деяких дієслів, з якими найбільше сполучується лексема «Україна» обов'язковим завданням є опис конструкції «Україна + перемагати/перемогти». У матеріалі стенограм пленарних засідань Верховної Ради України за період з 24 лютого 2022 року до 23 листопада 2023 року виділяємо наступне: 19 прикладів фіксують використання майбутнього часу, 3 – у минулому часі. Примітно, що не виявлено жодного випадку реалізації цієї дієслівної одиниці у теперішньому часі.

Три приклади реалізації досліджуваної конструкції у минулому часі демонструють мету та умови, за яких це відбудеться. Це представлено у вигляді формування складнопідрядного речення. Фактично, вони підтверджують наші спостереження стосовно функціонування умовного способу дієслова у нашому матеріалі:

- Бажання: «...*за те, щоб Україна перемогла, і ті кошти, які є, максимально використовуються з максимальною ефективністю*».
- Умова: «*І зараз ми маємо зробити все, щоб Україна перемогла*»; «*Безумовно, ми всі маємо бути єдині і рішучі, ми маємо приймати рішучі кроки задля того, щоб Україна вистояла і Україна перемогла*».

Випадків реалізації тривалої форми дієслівної одиниці «перемагати» не зафіксовано.

Майбутній час також представляє, передусім, наміри та бажання реалізації описуваної дії. Це представлено як простими, так і складними синтаксичними конструкціями: «*Україна переможе*» (повторюється різними спікерами 5 разів); «*Можливо через тижні, можливо через місяці, через сльози, кров і піт, але Україна переможе в цій війні*»; **українські спікери**: «*Але я впевнений, що, безумовно, Україна переможе і буде відроджувати цю землю, для нас це дуже важливо*»; «*Ми обов'язково переможемо Росію і в МПС, і в світі Росія буде*

країною вигнанцем, Україна переможе»; «Ми продовжуємо нашу роботу, яка здійсниться вже в січні 2023 року і, сподіваємося, на цьому засіданні нам не прийдеться переконувати когось в тому, що Україна переможе, тому що з нами весь світ»; «І після Рамштайну, після засідання 40 країн, які взяли на себе зобов'язання допомагати Україні до кінця, до нашої перемоги, я абсолютно впевнений в тому, що ми переможемо, Україна переможе, західний світ переможе, демократія переможе тоталітаризм»; **іноземні спікери**: прем'єр-міністр Нідерландів Марк Рюттер: «Любі друзі, я від щирого серця вірю, що демократія переможе, свобода переможе, Україна переможе»; колишній прем'єр-міністр Великої Британії: «Ось чому я вірю і знаю, що Україна переможе»; «Коли ми бачимо героїзм українців, коли ми бачимо їхню сміливість і особисту мужність вашого провідника Володимира Зеленського, ми знаємо, що Україна переможе»; спікерка Сейму Литви: «Я переконана, що Україна переможе».

Також цікавою видається дієслівна одиниця «боротися». Семантично дотичні контексти цієї лексеми яскраво представлені у межах опису лексеми «Україна», а отже вважаємо доцільним описати деякі особливості її функціонування. Сучасний словник української мови в 20 томах трактує «боротися» як: «Чинити опір кому-, чому-небудь, намагаючись перебороти, подолати або знищити його» [78, с. 196]. Оскільки тема боротьби та війни з росією є однією з головних на пленарних засіданнях українського парламенту, ця дієслівна одиниця використовується у виступах багатьох спікерів. Важливим параметром виступає такою темпоральна диференціація. Так, у формі минулого часу конструкція «Україна боролася» не реалізується. Припускаємо, що це пов'язане з нівелюванням попереднього історичного досвіду боротьби на фоні сучасного.

Форма теперішнього часу «Україна + бореться» вказує на процесуальний характер та фіксує актуальну темпоральну тривалість досліджуваної лексеми. Вона представлена кількома прикладами, як-от:

- «боротися» як дія, що триває: «Україна бореться і здатна наблизити її».
- «боротися» у контексті конкретизації «з ким/з чим; проти кого/чого; «чому»: «Для всього латвійського народу у цей складний час, коли **Україна бореться за весь цивілізований світ, який протистоїть російській агресії, ми, латиші, разом з вами**»; «Сьогодні **Україна бореться за свою свободу і відновлення територіальної цілісності**»; «Сьогодні з цієї високої трибуни слід ще раз і ще раз зазначити, що **Україна бореться за свій ціннісний вибір, Україна бореться за те, аби бути в цій сім'ї вольній, новій, в цій родині демократичних європейських держав**».

Майбутній час реалізується різними формами:

- Складна: «*Хто має вуха, той чує, хто має очі, той бачить, що **Україна боротиметься, боронитиметься***».
- Складена: «*Україна буде боротися за кожен сантиметр своєї території*».

Наведені приклади демонструють як основний фактор, за що Україна веде боротьбу, так і виражає динамічність дії і наміри продовжувати цей процес.

2.7. Спосіб дієслова

Досить вагомим аспектом посесивних відношень з точки зору також і часових параметрів виступає така характеристика як спосіб дієслова. Спосіб є граматичною категорією, котра засвідчує належність до дійсності дії з погляду мовця, виражаючи бажаність, можливість чи умови, необхідні для реалізації цієї можливості. Відповідно до цього, виділяють три способи дієслова: дійсний, умовний та наказовий.

Існують різні думки стосовно того, чи виокремлювати **дійсний спосіб** в складі дієслівної категорії. Аргументами проти цього є те, що його семантичний зміст більшою мірою виражає категорію часу, а не, приміром, можливість чи умови реалізації дії, а також що йому не притаманні формальні – аналітичні чи синтетичні – засоби вираження, як умовному та наказовому. Однак, у нашому дослідженні ми виокремлюємо цей тип граматичної категорії дієслова. Він виявляється найпродуктивнішим, адже семантично та контекстуально означає реальну дію; співвідноситься з усіма часовими формами дієслова:

- Теперішній час: *«Україна робить це вже на самій передовій, захищає не тільки себе, але і всю Європу»; «У той же час Україна працює над посиленням власних оборонних спроможностей»; «І Україна просить і волає до міжнародної спільноти допомогти нам довести розслідування цих важких злочинів до кінця і покарати винуватців».*
- Минулий час: *«Але завдяки особистим зусиллям міністра Україна отримала ракети, Україна отримала танки, Україна отримала реактивні системи залпового вогню і завдяки зусиллям Президента, в тому числі й міністра оборони, Україна вистояла»; «В цей час, за рік і навіть в перші декілька днів працювали абсолютно всі державні, приватні, банківські установи, Україна працювала , жодної години зупинки не було».*
- Майбутній час: *«Україна переможе».*

Також вживання дійсного способу можливе із часткою **не**. У такому випадку він заперечує наявність дії чи конкретний факт. Подібне реалізовано у 38 прикладах, серед яких:

- **Заперечна частка не як заперечення факту чи очікуваної дії:** *«І Україна не пробачить»*; *«З першого ж дня Росія прорахувалася, Україна не впаде, як і не впала»*; *«Саме нині як ніколи зрозуміло, що Україна не Росія і вже точно ніколи не буде під ігом руського міра»*; *«Президент України, визначаючи пріоритети державної політики, одним із них визначив забезпечення права кожної дитини, яка втратила рідних батьків, на виховання, зростання в сімейному оточенні, чітко наголосив: "Україна не для інтернатів!"»*; *«Ми неодноразово їздили за кордон, ми їздили до Сполучених Штатів, переконували конгресменів, що Україна не краде зброю»*, *«Я просто хочу вам нагадати, це не про Україну, Україна не сприймала цензуру ніколи від часів Кучми і не сприйме далі»*; *«Попри страшний удар, який прийняли на себе Збройні Сили України, Національна гвардія, поліція, Служба безпеки, наші славетні прикордонники, розвідники, представники всіх інших служб, Україна не втратила управління внутрішніми процесами»*.
- **Заперечна частка не як спосіб вираження міри й ступеню:** *«Отже, у цій війні Україна не лише захищає себе та своє існування як незалежної держави, але і бореться ...»*; *«Сьогодні Україна не тільки впроваджує стандарти НАТО, а й бере участь ...»*; *«Україна не просто об'єдналась, нашої енергії вистачило, щоб консолідувати весь цивілізований світ»*;
- **Заперечна частка не як фіксація невдачі чи неможливості виконання дії:** *«Так само не зрозуміло, чому і досі Україна не перебудувалася на рейки економіки воєнного стану»*; *«Чому Україна не в НАТО?»*; *«Давайте визнаємо, що, на жаль, найімовірніше, у Вільнюсі Україна не отримає запрошення до членства в НАТО»*; *«У*

*разі, якщо людина сама шукає роботу і держава **Україна не в курсі**, де працює українець, то захистити його не є можливим»; «А **Україна не голосує** за резолюцію щодо розгляду ситуації з уйгурами, і я не можу цього зрозуміти».*

Умовний спосіб дієслова виражає бажану дію, котра стає можливою за виконання певних умов. Він твориться шляхом використання дієслів минулого часу (доконаного або недоконаного виду) разом із часткою «би»/«б» у простих та складних реченнях. У останніх частка може зливатися зі сполучником, наприклад «що + б = щоб», «як + би = якби».

Для того, аби продемонструвати випадки реалізації необхідно відкоригувати пошуковий запит. Це стає можливим, враховуючи, що парламентарі, по-перше, є представниками суспільної думки народу України, а по-друге, що вони усвідомлюють себе як частину держави Україна: *«І тому буде дуже символічно, коли **ми як Україна, держава незалежна, держава демократична**, яка навіть в час війни, власне, звертає увагу на думку суспільства ...»*. Таким чином, досліджуючи конструкцію «**ми (Україна) + би/б**», отримуємо такі результати: *«І якби ми по-іншому, не як до маргінальної, ставилися до культури, можливо, ми б не бачили у світі такої реакції на Україну, як ми бачимо зараз»; «І ми би могли мати більше коштів для фінансування армії і тих, які на добровільній основі готові і захищають вітчизну на передовій»*.

Характерною особливістю умовного способу в українській мові є те, що він не співвідноситься ні з якою часовою формою дієслова, тобто є позачасовим. У нашій вибірці він реалізується також і контекстуально, виражаючи передумови, за яких буде можливим здійснення бажаного. Це виявлено у таких прикладах: *«...за те, щоб Україна перемогла , і ті кошти, які є, максимально використовуються з максимальною ефективністю»; «Але коли Україна переможе, сама ставатиме донором для світу, наш рівень можливостей буде вищим»; «Світовий порядок зазнає і зазнає змін, коли Україна переможе»; «Україна – вона завжди переможе, але Україна переможе, тільки будучи*

демократією»; «Сьогодні Збройні Сили роблять все можливе, щоб Україна вижила як держава».

Трактування **наказового способу** дієслова початково базується на основі його модальності. Традиційно в українській граматиці головною функцією наказового способу прийнято розуміти вираження імперативності. Його грамами в семантичному плані можуть реалізувати форми наказу, прохання, команди, спонукання, вимоги, благання, заборони тощо [22, с. 39-42]. Творення наказового способу реалізується синтетичною («*пишіть*», «*скажіть*») чи аналітичною («*хай пише*»; «*нехай скаже*») формою.

У нашому дослідженні лексема «Україна» морфологічно є формою 3 особи однини, а отже наказовий спосіб є аналітичним та представлений лише 1 прикладом: «*І нехай Україна переможе*».

Спосіб дієслова є інструментом вираження належності об'єктів чи суб'єктів дії до дійсності з погляду мовця. Найчастотнішим у зібраному матеріалі є дійсний спосіб, що співвідноситься з усіма часовими формами дієслова. Також ми прослідкували та описали умови реалізації дієслів дійсного способу із заперечною часткою *-не-* й встановили, що вона може інтерпретувати сказане як спосіб вираження міри й ступеню; виражати заперечення факту дійсності чи очікувань; фіксувати неможливість виконання дії чи її невдачі.

Умовний спосіб у нашій вибірці він реалізується як формально, так і контекстуально, виражаючи передумови, за яких буде можливим здійснення бажаного мовцем. При цьому, наказовий спосіб майже не представлений.

2.8. Негативна посесивність

У межах лінгвістичної категорії посесивності, окрім позитивної, описаної вище, вирізняють ще й негативну. Вона експлікується антонімічними до «мати/володіти» дієсловами «утратити/загубити». Посесивні відношення в такому випадку констатують семантику втрати або причини відсутності відношення об'єкта до його власності/володіння.

Семантика лексеми «утратити/утрачати» досить різноманітна та багатовимірна:

- 1) «Залишатися без когось, чогось (унаслідок різних причин).
- 2) Залишатися без кого-небудь унаслідок його смерті, загибелі. 2.1. Залишатися без кого-, чого-небудь під час бою, війни.
- 3) Частково або повністю позбуватися яких-небудь своїх якостей, особливостей, ознак стану і т. ін. 3.1. Позбуватися чогось значного, істотного» [61, с. 520].

Досліджувані в нашій роботі матеріали засвідчують наявність негативної посесивності, котра представлена загалом у 8 випадках.

4 приклади реалізовані у формі минулого часу як констатація того, що вже відбулося з неможливістю щось змінити. Деякі втрати темпорально належать до нещодавнього минулого, як-от: «*Нагадаю, що **через повномасштабну російську агресію, через їхній тероризм Україна втратила 30 відсотків своєї економіки, 30 відсотків свого ВВП минулого року***». У цьому прикладі, окрім часового контексту, вказано також, що втрати пов'язані з економічним аспектом.

Наступний приклад фіксує негативні наслідки попередніх воєн, що хронологічно перебувають далеко від моменту мовлення й також пов'язані з фінансами: «*Нагадаю вам, шановні колеги, хто мене чує, що за підсумками двох воєн – Першої і Другої світової війни – Україна втратила 15 мільйонів, це при найменших підрахунках*».

Окрім фінансових невдач знаходимо також абстрактні втрати, котрі мали вплив на подальший розвиток України як політичної одиниці, наприклад: «*Тому*

що 10 років тому саме у Вільнюсі через президента-втікача Януковича Україна втратила у Вільнюсі свою європейську інтеграцію, європейське майбутнє». «Україна втратила величезний промисловий, економічний, ресурсний і науково-технічний потенціал». Перший вислів перебуває у межах далекого минулого стосовно теперішнього, у той час як другий взагалі позбавлений темпорального маркування.

Інші 4 приклади негативної посесивності характеризують актуальну реальність лексеми «Україна», фіксуючи її втрати, що пов'язані зі збройною агресією росії та вимірюються насамперед життями громадян держави: «*І третє, я говорю про людей, бо ми сьогодні, Україна втрачає людей кожен день три рази, на фронті, в тилу і внаслідок російських атак*»; «*На жаль, через війну Україна втрачає найкращих*»; «*Сьогодні Україна втрачає кожен день фактично тричі: ми втрачаємо людей на фронті і в тилу, і це наш біль, ми втрачаємо людей, тому що в нас впав коефіцієнт народжуваності*». Експресивності цим висловлюванням та контексту загалом додають вставні слова та деякі вжиті лексеми, як-от: *на жаль; це наш біль*.

Лише один випадок є наслідком інших причин, а саме – демонструє статистику автомобільних аварій: «*Кожен рік Україна втрачає біля 2,5 тисяч людей на дорогах*».

Важливим спостереженням є те, що в парадигмі майбутнього часу не виявлено жодного випадку реалізації негативної посесивності ні у формі «*втрачати*», ні у формі «*згубити/загубити*» усіх станів та видів. Це свідчить про те, що Україна як суб'єкт посесивних відношень не передбачає сценарію втрати когось або чогось, адже всі можливі варіанти втрати відбулися в минулому або мають місце в теперішньому часі. При цьому, вживаються заходи, аби унеможливити такий розвиток подій у майбутньому.

РОЗДІЛ 3. НАБІР СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ЛЕКСЕМИ «УКРАЇНА» У ПАРЛАМЕНТСЬКОМУ ДИСКУРСІ

3.1. Темпоральність як категорія лексеми

Дослідження лінгвістичної категорії часу не обмежується тільки часовими параметрами дієслівних грамем, а також може бути представлене іншими частинами мови. Темпоральне значення у такому випадку буде відносним та інтерпретується у комплексі з визначенням місця, конкретизації подій, особливостями визначеного дискурсу. Лексемами для опису такої семантики визначаємо прислівники часу дії та частоти: «*сьогодні*», «*вчора*», «*завтра*», «*зараз* (у момент мовлення: буквально чи відносно), «*ніколи*», «*завжди/постійно*», «*давно*», а також частково субстантивовані прикметники: «*минуле*», «*майбутнє*», «*теперішнє*».

3.2 Субстантивовані прикметники

Субстантивація є одним із різновидів транспозиції, тобто переходу однієї частини мови в іншу. Вона може реалізовуватися повністю, коли субстантивовані прикметники приймають парадигму іменника, його форм множини та однини; або частково – зберігаючи деякі прикметникові параметри.

У дослідженому матеріалі прикладів конструкцій «*минуле*» та «*теперішнє*» України не виявлено. Натомість, зафіксовано вживання субстантивованого «*майбутнє*», як чергова підстава стверджувати, що в парадигмі світосприйняття парламентарів Україна не просто є тут і зараз, а ще й має потенційне майбутнє. Це прослідковуємо у 14 прикладах. За контекстом тематично ділимо їх на такі групи;

1. Місце й статус України на політичній арені: «*Майбутнє України в Європі*»; «*Кожна частина має свої моменти, але європейське*

*майбутнє України – ніколи ні в чому ми тут не повинні сумніватися»; «...рішення, що підштовхуватимуть наших європейських колег до віри в європейське майбутнє України, до віри в нас як дійсно стратегічного і надійного партнера»; «Я впевнена в тому, що Європейський парламент буде і надалі допомагати українському парламенту єднатися з європейською спільнотою, бо **майбутнє України – європейське майбутнє**»; «Тому я закликаю парламент бути більш амбітним, вірити в свої сили і підтримувати **майбутнє України в НАТО**». Важливим моментом є те, що слова про європейське майбутнє нашої держави звучать не тільки з вуст представників українського парламенту, а ще й лунають від людей із європейської спільноти, котрі мають безпосередній вплив на подальший статус і місце України, наприклад, авторкою 2 та 4 цитат є Голова Європейського парламенту Роберта Мецола.*

2. Характеристика майбутнього у значенні додаткової ознаки: *«... поклали своє життя за свободу, незалежність та **світле майбутнє України**»; «Коли ми з вами говоримо про **майбутнє України**, ми маємо говорити **про освіту**»; «Україна – це країна новаторів, не лише великих сільськогосподарських підприємств і важкої промисловості, але і яскравих молодих талантів, які вже формують **екологічно чисте цифрове майбутнє України**».*
3. Умови настання майбутнього для України: *«**Курсанти**, ті люди, які, ми кажемо, **офіцери – майбутнє України**, наша молодь з горящими очима»; «Ми всі розуміємо, що сьогодні **майбутнє України залежить від наших військових**».*

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що за наведеними прикладами вживання субстантивованих прикметників Україні є місце в майбутньому загалом, а також у європейській спільноті зокрема. Далі ми детальніше охарактеризуємо часові прислівники, аби підтвердити або ж спростувати вже отримані спостереження.

3.3. Функціонування та семантика темпоральних прислівників у парламентському дискурсі

Серед основних лексем граматичного прислівників розряду часу дії та частоти повторюваності виокремлюємо головні: «**сьогодні**», «**вчора**», «**завтра**», «**зараз** (у момент мовлення: буквально чи відносно)», «**ніколи**», «**завжди/постійно**», «**давно**». Кожен з них реалізується з різною частотністю та надає додаткових характеристик лексемі «Україна» в парламентському дискурсі.

Усі темпоральні прислівники з нашої вибірки ми ділимо на кілька груп, зважаючи на їхнє семантичне значення. До першої, найчисельнішої групи зараховуємо такі мовні одиниці як «**ніколи**», «**сьогодні**», «**вчора**», «**завтра**», «**давно**». Кожен з них різною мірою означає умовно конкретний час, коли:

1. відбувається дія: **сьогодні, вчора, завтра, давно** – означені прислівники;
2. відсутня можливість реалізації дії: **ніколи** – заперечний прислівник.

Темпоральні прислівники «**вчора**», «**сьогодні**», «**давно**» і «**завтра**» фіксують віддаленість дії, про яку йдеться, від безпосередньо моменту повідомлення про неї та відповідають минулому («*вчора*», «*давно*»), теперішньому («*сьогодні*») чи майбутньому («*завтра*») часу.

Конкретизатори часу «**вчора**» і «**завтра**» характеризують повідомлення як таке, що відбулося або матиме місце в недалекому минулому чи майбутньому відносно часу повідомлення. Прислівник «**вчора**» не є показовим у нашому дослідженні, оскільки він тільки фіксує статичну подію – одне з державних свят: «*Шановні народні депутати, вчора Україна відзначила День Сухопутних військ – найчисленніших військ у складі Збройних Сил України*».

Присутність у парадигмі лексеми «Україна» темпорального прислівника «**завтра**» свідчить про наміри та плани на майбутнє, однак як і лексема «вчора», теж виявилася не репрезентативною, адже представлена тільки 2 випадками, котрі також засвідчують або більше статичні та організаційні питання парламентського дискурсу: «*Шановний пане Голово, шановні колеги, сьогодні і завтра Україна звітуватиметься перед Комітетом Організації Об'єднаних*

Націй з прав дитини про виконання Конвенції ООН з прав дитини»; або демонструють натяки на майбутнє: «І це не є питання свободи совісті, це питання національної безпеки і того, якою буде Україна завтра».

Прислівник «**давно**» семантично вказує на невизначений від моменту мовлення час у минулому, котрий можна виміряти як годинами, так і століттями. У нашій вибірці використання цієї одиниці виявлено тільки один раз у прикладі: *«Шановний пане голово, шановні колеги, **Україна давно** стала головною темою всіх світових новин, але цього тижня в Європі нарешті говорили не тільки про війну в нашій державі, а й про майбутню відбудову нашої держави».*

Найпродуктивнішою одиницею у нашому матеріалі виявився прислівник «**сьогодні**», використання якого налічує 31 випадок. Залежно від контексту, можна поділити їх на такі групи:

1. **Сьогодні як конкретизатор часу дії, що відповідає реальності:** 18 жовтня 2024 року Голова Верховної Ради України Стефанчук Руслан Олексійович у зверненні до парламенту зазначає: *«Шановні народні депутати, сьогодні Україна переживає 602-й день широкомасштабної агресії Російської Федерації»; 23 серпня 2023 року з трибуни лунає: «Сьогодні Україна святкує День Державного Прапора, і пам'ятаймо тих, хто віддав своє життя за цей стяг, тих, хто зараз боронить нашу землю»; 28 липня 2023 року звучить: «Сьогодні Україна вдруге у своїй новітній історії зустрічає День Української Державності».*

2. **Сьогодні як фіксатор виконання дії чи статус готовності (у випадку наявності зобов'язань чи очікувань):** *«**Станом на сьогодні** Україна отримала фізично чи у вигляді зобов'язань воєнної допомоги на суму близько 100 мільярдів доларів США»; «**І станом на сьогодні** Україна практично готова, там 97 відсотків готовності»; «**І на сьогодні** Україна здійснює планомірну роботу по перегляду договірної бази і політичних відносин»; «Це не тільки вимога наших партнерів, це і необхідність, оскільки ми розуміємо, що **на сьогодні** Україна і так передає інформацію про нерезидентів іноземних держав, що мають відповідне майно на території України, але не отримує інформацію про наших резидентів і про їх майно за кордоном».*

3. Сьогодні як спосіб фіксації подій, що відбуваються зараз, у недалекому минулому та тепер.

Ця категорія вживання прислівника «сьогодні» є, по-перше, найчисельнішою, а по-друге – найдемонстративнішою, адже події та стани, котрі відбуваються «сьогодні» є актуальними та віддзеркалюють найважливіші й найбільш пріоритетні факти чи проблеми реальності:

- **проблеми мобілізації:** *«Те, що із строковиків просто знущаються, просто сьогодні Україна знущається над строковиками і їхніми родинами»;*
- **демографічна криза:** *«Сьогодні Україна втрачає кожен день фактично тричі: ми втрачаємо людей на фронті і в тилу, і це наш біль, ми втрачаємо людей, тому що в нас впав коефіцієнт народжуваності»;*
- **співпраця з партнерами:** *«Сьогодні Україна не тільки впроваджує стандарти НАТО, а й бере участь у розробці нових стандартів, спільно з нашими партнерами»;* *«Сьогодні не тільки НАТО потрібно Україні для безпеки, сьогодні Україна потрібна НАТО для того, щоб захистити європейський континент, для того, щоби захистити світ від агресора, для того, щоби по завершенню війни, після перемоги України, сформувати нову систему колективної безпеки, де український досвід і український вплив мають бути визначальні»;*
- **економічні проблеми:** *«Сьогодні Україні потрібні гроші на армію, на відбудову, на соціальні потреби»;* *«Друзі, сьогодні Україна стає в центрі енергетичної кризи, енергетичного питання, а точніше, його вирішення»;*
- **суспільні взаємини:** *«Я вважаю, що це хороший час для єднання, для того, щоби ми потиснули один одному руки і разом проводили ті реформи, які необхідні сьогодні Україні».*

Чимало прикладів також фіксують, що найголовнішим питанням для держави Україна зараз є війна з росією та наближення її переможного

завершення: *«Бо мета сьогодні України – це перемога у війні проти Путіна і проти Росії, а не перемога на виборах, як дехто намагається кожен законопроект тут використати»; «І це та ціна, яку сьогодні Україна кожен день платить за те, щоби зберегти свою незалежність»; «Вдячний кожному і кожній, хто боронить сьогодні Україну на полі бою»; «Сучасна історія світу пишеться сьогодні Україною, чорнилом нашої української крові»; «Сьогодні Україна, яка вимушена на полі бою виборювати свою свободу та право на існування, як ніколи потребує підтримки справжніх друзів»; «Шановні друзі, сьогодні Україна потерпає від тероризму найбільше з усіх країн світу, це очевидно, і ми маємо добиватися визнання російського режиму терористичним»; «Шановні колеги, я думаю, сьогодні весь світ, затамувавши подих, дивиться на те, як Україна мужньо і стійко, разом армія, українська влада, народ, захищає сьогодні Україну, захищає наше право жити».*

Окремо варто вказати на використання прислівникової опозиції **«ніколи-завжди/постійно»**, котра була зафіксована ще в давніх пам'ятках. Це прислівники, в яких семантичні поля перебувають на протилежних полюсах та демонструють відсутність чи систематичність повторюваності дії. Заперечний прислівник **ніколи** семантично затверджує неможливість того, що дія взагалі відбудеться, незалежно від часу чи обставин ситуації. Із опрацьованої вибірки це можна продемонструвати такими прикладами, у яких лексема «Україна» із заперечним прислівником вступає у синтаксичні відношення з дієсловом «погоджуватися». Одне зі значень цієї лексеми за СУМ-20 трактується як: *«Бути згодним з ким-, чим-небудь; визнавати що-небудь правильним, доречним; підтримувати когось»* [78, с. 2500]. Фактично воно означає розділити чиюсь думку, а у поєднанні із «ніколи» трактуємо як свідому неготовність приймати такий розвиток подій, за яких держава як народ може прийняти чи толерувати щось російське: *«Україна ніколи не погодиться на жоден із варіантів замороженого конфлікту – жоден».*

Окрім цього, прислівник **ніколи** у поєднанні з деякими дієсловами засвідчує факти, котрі залишаються вічними та сталими, додаючи експресивного

зabarвлення висловленому, наприклад: *«Україна ніколи не забуде 24 лютого 2022 року і перші жертви повномасштабної російської агресії»*. Ще один випадок теж демонструє як негативне емоційне ставлення держави до подій, що відбулися, так і заперечення прийняття такої реальності як чогось правильного: *«Україна ніколи не погодиться на реабілітацію спортсменів Російської Федерації і Білорусі, допоки на наші голови падають їхні ракети, допоки вбивають наших людей і дітей, допоки руйнують наші стадіони, допоки нога ворожого солдата-орка топче нашу землю»*.

Друга група за кількістю одиниць є менш реалізованою та представляється прислівниками **«завжди/постійно»**, **«тепер»** і **«зараз»**. Вони означають початкову та кінцеву часову межу дії, часом обмежуючи чи уточнюючи її тривалість.

Прислівник **«завжди/постійно»** семантично характеризує дію, як таку, що повторюється систематично, без виключень та є прийнятною.

Відмінністю вживання **«завжди»** та **«постійно»**, що є семантично подібними, є їхня темпоральна кореляція та належність до різних часів дієслова. Так, для прислівника **«завжди»** характерними контекстами є поєднання з дієсловами минулого та теперішнього часу, тобто він фіксує, що дія почалася раніше, у близькому чи далекому минулому й триває досі, співвідноситься з теперішньою реальністю й продовжить свою дію надалі в майбутньому, наприклад: *«Україна завжди робила і робитиме ставку на альянси»*; *«Україна завжди була і відрізняється тим, що це країна вільних людей»*; *«Потім, звичайно, нам треба допомагати розвивати всі галузі виробництва, всі галузі промисловості, і легка – одна з важливих, в яких Україна завжди була конкурентною, і має повернути свою конкурентність після закінчення війни також»*.

Співвідношення з минулим часом як підтвердження дії знаходимо у прикладах: *«Україна завжди була Європою, наші цінності завжди були європейськими»*, *«Це не щось нове, це про повернення насправді додому, тому*

що *Україна завжди була європейською країною та носієм європейських цінностей*». Найчастіше таке вживання реалізується через дієслово «бути».

Виявлено також випадки, коли «**завжди**» означає стовідсоткову вірогідність реалізації дії у майбутньому, як-от: «*Попри біль і смуток втрат, великий український народ знає, що герої не вмирають, **Україна завжди буде пам'ятати** безсмертні подвиги наших мужніх воїнів*»; «*І як вони і зараз допомагають нам захищати свободу, так і Україна завжди, завжди допомагатиме їм захищати їхнє життя*».

Враховуючи аспект автора висловлювання неможливо не наголосити на тому, що конструкцію «*Україна + завжди*» використовують представники європейської спільноти, тим самим демонструючи своє ставлення до України та готовність підтримувати її попри все. Так, на засіданні від 23 лютого 2023 року, **президент уряду Іспанії Педро Санчес Перес Кастехон** відмітив: «*Під час нашого головування ви можете розраховувати, що Україна завжди буде на порядку денному*». Наступний приклад цікавий як з точки зору реалізації прислівника **завжди**, так і факту використання творчості Тараса Шевченка, який ми вже описували раніше – **прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо** у виступі 10 червня 2023 року наголошує: «*І цитуючи Тараса Шевченка, видатного українського поета, Україна завжди буде, сім'я вільного люду, оскільки жодна куля, жодна бомба і жоден агресор не зможе забрати від вас вашої свободи, вашої мови, вашої віри і вашої історії та вашого майбутнього як України*».

Прислівник «**постійно**» виявляється стабільнішим у своїй реалізації стосовно часу дієслова та характеризує дію, що належить теперішньому часу. Окрім цього, він поєднується з дієсловом доконаного виду: «*Але звертаємо увагу, ядерна небезпека присутня в Україні постійно і далі буде тільки збільшуватися, на превеликий жаль*»; «*Завдяки успішному захисту від російської колонізаторської, імперіалістичної агресії Україна постійно примножує свій моральний капітал, який вже є найбільшим, ніж будь-коли в більш ніж тисячолітній історії української державності*».

Вживання конструкції «**зараз** + **Україна**» є менш реалізованим та представлене 3 прикладами: *«І вже зараз Україна є донором моральної сили, кожен, хто дієво співпрацює з Україною, стає співзахисником міжнародного порядку та загальнолюдських цінностей»*; *«Бо, на жаль, ми бачимо, як знову повертаються справи проти нашої колежанки Софії Федини і Марусі Звіробій, яка воює сьогодні за Україну, притому що піднімали вони тему Золотого і відступу з нього, за яке зараз Україна віддає свої життя і дуже багато життів»*; *«Чим живе зараз Україна?»*. Семантично цей прислівник конкретизує контекст та характеризує дію як таку, що відбувається прямо в момент мовлення і належить темпоральній площині теперішнього часу.

Поряд із прислівником «**зараз**» часто використовується синонімічна лексема «**тепер**». Вона використовується для темпоральної характеристики дії, що відбувається *«І. У даний час, у момент висловлювання; зараз»*. Ще одне значення прислівника «тепер», пропоноване словником, пов'язане з фіксацією початком виконання/реалізації якоїсь дії, тобто *«З моменту, коли відбулась якась дія, подія тощо; з цього часу, з цієї пори; уживається при зіставленні з тим, що минуло, що було раніше»* [61, с. 7]. У аналізованій вибірці воно вербалізує семантику майбутнього, котре є наслідком переліку дій в минулому. Наприклад, Урсула фон дер Ляєн у виступі від 1 липня 2022 року, тобто після початку повномасштабного вторгнення та боротьби України за європейські цінності зазначає: *«Україна тепер має цілковиту виразну європейську перспективу»*. Виявлено також вживання лексеми «**тепер**» у позиції перед означуваним словом, тобто *«тепер Україна»* у тому ж значенні:

- прийняття законопроекту та майбутні наслідки: *«Ну вчора, наприклад, ну такий унікальний законопроект, унікальний, тепер Україна буде ресурсним центром для вирощування наркотичної марихуани, я так думаю, для половини світу»*.
- затвердження України як кандидата на вступ в ЄС, тільки після чого запустився процес цього вступу: *«Саме тому ми рішуче підтримали*

у червні місяці надання Україні статусу кандидата на вступ, а тепер Україна проходить наступні кроки у цьому процесі».

- отримання переваг в майбутньому від дії, що відбулася в минулому: *«Ми зараз приєднуємося до того, що тепер Україна з 24-го року буде отримувати таку ж інформацію».*

Підсумовуючи, можемо зробити висновки про важливу роль темпоральних прислівників в українському парламентському дискурсі, оскільки вони конкретизують час та перебіг події, про яку йдеться у виступах спікерів на засіданнях, а також контекстуально дозволяють сформувати уявлення про ставлення європейської політичної еліти до України.

3.4. Вибір прикметника для лексеми «Україна» як прояв ставлення депутатів до країни

Наділення номінативних одиниць рядом ознак та параметрів – головна функція прикметників у мовленні. Різні за значенням та видом, вони дозволяють комплексно охарактеризувати предмет чи істоту, у сполученні з якою вживаються. При цьому прикметники можуть бути як в прямому, так і в переносному значенні, виконуючи не тільки описову роль, а ще й стилістичну, емотивну чи оцінну функцію. Також вони фіксують зв'язки та можуть наповнювати семантичними деталями той тип дискурсу, у межах якого реалізуються.

Вибір прикметників, з яким сполучується слово може бути об'єктивним, однак найчастіше у них закладено прихований оцінний компонент суб'єкта висловлення. Для унеможливлення подібного в нашій роботі, ми користувалися фільтрами, аби не точково розглядати конкретні словосполучення, що можуть бути емоційно спрямованими чи політично заангажованими, а для того, щоб реально подивитися на сполучуваність лексеми «Україна» з різними прикметниками та дослідити контексти, що виникають при цьому.

Лексема «Україна» в парламентському дискурсі представлена в 15 525 прикладах. Вона функціонує в різних формах:

- Родовий відмінок однини «України», що позначає належність – 12070 випадків.
- Давальний відмінок однини «Україні» з вираженою функцією адресата – 1884 випадків.
- Називний відмінок однини «Україна», що найповніше реалізує номінативну функцію – 841 випадок.
- Знахідний відмінок однини «Україну» зі значенням вираження об'єкта прямої дії – 555 випадків.
- Орудний відмінок однини «Україною», що вказує на суб'єкта дії або має соціативне значення – 175 випадків.

Кожен з відмінків, реалізуючи своє первинне значення у структурі речення, також містить ряд прикладів розширення семантики.

Повертаючись до сполучуваності лексики «Україна» у різних словоформах, варто наголосити на тому, що подібний аналіз стає можливим через технічні налаштування параметрів пошуку в корпусі.

Так, за допомогою фільтру «Frequency» ми маємо змогу переглянути список усіх одиниць, що стоять поруч із досліджуваною лексемою як в традиційному місці перед нею, так і в постпозиції. Загалом виявлено функціонування 52 одиниць в сполучуваності з лексемою Україна з різною частотністю, що представлено у 124 прикладах. Тематично та за значенням ділимо їх на кілька груп.

До **першої групи** належать прикметники, котрі семантично фіксують просторове значення, а в сполучуваності з «Україна» виражають частини її адміністративно-територіального устрою:

1. **Західна Україна** – 20 прикладів. Контекстуально вживання варіанту «Західна Україна» у реченні фіксує не тільки локацію, як-от: *«Я нещодавно повернувся, буквально вчора повернувся з Західної України...»*, а й має негативний підтекст. Після повномасштабного вторгнення саме ця територія України стала місцем умовної безпеки та захищеності, а також прихистком для більшості громадян держави. Це вербалізується, наприклад, у таких мовленнєвих актах: *«Потім якраз з того боку наступали рашисти, він **переїхав на Західну Україну**, працював далі, там знайшов роботу, працював у сфері обслуговування, кухарем»*; *«Зокрема, підприємства, які відкриваються в **Західній Україні**, будують відповідні заводи з виробництва будівельних матеріалів, зокрема ізоляційних матеріалів і інших будівельних матеріалів, розуміючи, що Україна буде відбудовуватись»*. Однак, навіть примарний безпечний простір частіше має негативне навантаження, сполучаючись з дієсловом «втікати». Переважно це стосується представників політики, котрі тим самим зняли з себе відповідальність у критичний момент та покинули виконання свого

обов'язку: *«Вона забезпечила життєдіяльність 24 лютого, коли весь Кабмін сидів на Західній Україні»*; *«Якщо ми з вами пригадаємо цей проміжок часу, то навіть більша частина Кабінету Міністрів просто поїхала за межі Києва, сховалася на Західній Україні, сховалася в "ужгородському котлі", сховалася в Чернівцях, в Івано-Франківській області замість того, щоб залишитися тут, залишитися в Києві і бути готовими до всього»*; *«Але я хотів би нагадати, що 24 лютого 22-го року на відміну від Кабміну, на відміну від багатьох інших відомств, які повтікали на Західну Україну, а дехто повтікав взагалі за кордон, вони працювали на місцях»*. Наведені приклади фіксують негативне та оцінно неправильну поведінку, котра не мала би бути притаманною представникам української державності. Також виявлено приклади реалізації підтексту, що на Західній Україні, перебуваючи у відносній безпеці, населення забуло про війну або займаються нехорошими справами: *«Тому що дуже багато, в тому числі на Західній Україні, а я представляю Волинь, вони вже розслабилися: ну, там, значить, пройшлися, подивилися, все сховали і так далі»*; *«...а під час прямування цієї гуманітарної допомоги із Західної України у Східну гуманітарна допомога або зникла, або суттєво зменшувалася в своїх об'ємах»*.

2. **Центральна Україна** – 5 прикладів. Таке сполучення виражає просто частину України як одиницю її адміністративно-територіального устрою: *«А коли мова йде про обмеження такого виду діяльності на Західній Україні чи навіть в Центральній Україні, то ви точно тут не побудуєте коксохімзавод знищений»*; *«І це відбувається в центрі, в Центральній Україні»*.
3. Південь, північ та схід України не представлений у формі прикметника та рідко реалізується тільки сполученням «південь/північ» + «Україна», або лексемою «Східна», котра вживається в межах розмов про інші території держави.

4. Сполучення **«(Не)підконтрольна + Україна»** як контекстуально зумовлений прикметник зі значенням просторовості реалізується тільки 3 рази: *«...про надання інформації щодо загальної кількості активних користувачів мобільного зв'язку станом на 00:00 годин 15 вересня 2023 року на всій території України та окремо на тимчасово непідконтрольних Україні територіях»*; *«Так от, компенсації будуть видаватися, щоб ви розуміли, комісії будуть створюватися не тільки на територіях, підконтрольних Україні, а в законі записано, що комісії будуть створюватися також на окупованих територіях»*; *«Так ось, у відповідних планах, які ми точно реалізуємо, буде всі 9 блоків, які є на підконтрольній Україні території, протягом опалювального сезону будуть працювати на повну потужність»*.

Друга група прикметників є частотнішою та представлена одиницями з оцінним значенням України як держави та вираженням уявлень чи бажань стосовно її майбутнього. До таких лексем зараховуємо:

1. **Незалежна Україна** – 19 прикладів. Лексема *«незалежний»* за 20-томним словником української мови тлумачиться як: *«1. Який не залежить від кого-, чого-небудь, не підкоряється комусь, чомусь. 2. Самостійний у міжнародних відносинах та у внутрішніх справах; суверенний»* [78, с. 1879]. Тобто, використання такого сполучення засвідчує, що в уявленнях парламентарів Україна є окремою, індивідуальною одиницею на політичній арені, що належить тільки народу та не залежить ні від яких інших угруповань чи країн: *«Хай живе вільна, суверенна, незалежна Україна!»*; *«Рівно рік тому світ готувався писати нам некрологи, епітафії нашій незалежній Україні»*. Контекстуально усі приклади так чи інакше пов'язані зі збройним супротивом та війною проти російського загарбника, у якій виборюється право України бути знову повноцінно вільною та незалежною: *«Тому я прошу хвилиною мовчання вшанувати світлу пам'ять воїнів, полеглих в боях за вільну, суверенну і незалежну Україну»*; *«Вже більше 9 років як Росія анексувала Крим, вже більше 9 років як Росія*

анексувала Донбас, вже півтора року як Росія розв'язала широкомасштабну війну проти України і окупувала 20 відсотків території суверенної, незалежної України»; «Закінчується десятий тиждень війни, яку Путін, його кліка і друга армія світу розв'язали проти суверенної, незалежної України, війну, яку вони збиралися виграти блицкригом за два дні». Також виявлено функціонування словосполучення «незалежна Україна» як маркеру часу, точки відліку: «Але це був найкращий склад Конституційного Суду за всю історію незалежної України»; «Очевидно, що він є найскладнішим з часів незалежної України».

- 2. Вільна Україна** – 10 прикладів. Лексема «вільний» тлумачиться як «Ніким не гноблений, не поневолюваний; незалежний, самостійний» [78, с. 473] та є синонімом до попередніх прикметників. Цікавим спостереженням є те, що таке поєднання виявилось притаманним не українським спікерам у парламенті, а запрошеним гостям з інших країн: **прем'єр-міністр Хорватії Андрей Пленкович**: «Сьогодні 237 день вашої боротьби за вільну Україну, сьогодні ви знову стали свідками бруталного ракетного нападу на українські міста»; **президент Сенату Чехії Мілош Вистрчил**: «Коли ваша війна закінчиться, нашим спільним завданням буде і нашою метою відбудувати, на зруйнованих руїнах відбудувати нову сильну, вільну Україну»; голова Європейської ради Шарль Мішель: «Вільної Європи без вільної України не може бути»; **Голова Сенату Франції Жерар Ларше**: «Дорогі колеги, хай живе вільна Україна і хай живе дружба між Україною і Францією!» тощо.

- 3. Суверенна Україна** – 3 приклади. Семантично цей прикметник є синонімом до «незалежний» та представлений такими висловленнями: «Вільна, квітуча, жива Україна, суверенна Україна, що нарешті возз'єднається європейською родиною»; «У цей день ми пам'ятаємо і відзначаємо незалежну, суверенну Україну». Наведені приклади також належать не українським політикам, а європейським лідерам.

До **третьої групи** прикметників належать одиниці, що надають присвійну характеристику лексемі «Україна», умовно визначаючи її належність комусь. Так, найпродуктивнішою одиницею є лексема «**європейська**», котра 9 випадками фіксує спрямованість курсу розвитку держави на Європу. Це саме те, чого чекає український народ та за що він бореться: *«Я радий бачити вашу пристрасть до побудови процвітаючої європейської України на засадах прозорості та підзвітності»; «Тому ми за свободу слова, за демократію, за взаємоповагу, за те, щоб ми не словом тільки і не тільки зеленою кнопкою, а дією захищали європейську Україну, за яку сьогодні бореться наша героїчна армія»; «Завдяки стійкості, міцності духу та самовідданості наших захисників і захисниць ми маємо можливість споглядати квітучу красу нашої Батьківщини, працювати на відбудову вільної, незалежної, європейської України»*. Наведені цитати належать саме українським політикам. Також подібна семантика представлена варіантом «проєвропейська Україна»: *«Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму, котра була підписана у Варшаві ще у 2005 році, вже давно ратифікована всіма країнами Європейського Союзу і налаштованою проєвропейською Україною»; «Але за цей важливий історичний момент хочеться подякувати усім українцям, насамперед захисникам і захисницям, тим людям, котрі вже понад 8 років і понад 128 днів широкомасштабної війни віддають найдорожче – своє життя, ризикують своїм найголовнішим серцем, в котрому є любов до цієї проєвропейської України»*.

Цікавим видаються результати порівняння вживання конструкції «**європейська Україна**» у виступах парламентарів до повномасштабного вторгнення й після нього, тобто після 24 лютого 2022 року. Так, до початку «Великої війни» таке словосполучення представлене в 809 випадках, серед яких тільки 12 прикладів є показовими. Інші 797 разів представляють власну назву – партію «Суверенна європейська Україна». Попри це, навіть 12 одиниць є неоднорідними та контекстуально відрізняються від семантики досліджуваного словосполучення після 24 лютого 2022 року. Якщо після повномасштабного вторгнення форма «**європейська Україна**» вживається як вираження бажаного,

тобто представляє уявлення майбутнього держави та є прогнозованим результатом сьогоднішньої боротьби, то до початку загострення на військовому фронті така форма реалізує неоднозначну семантику. Деякі висловлення фіксують негативну конотацію або вжиті в саркастичному контексті, наприклад, що європейська Україна нібито фінансово не вигідна для людей: *«15 гривень за метр кубічний, в 2017 році - 77 гривень за метр кубічний. В п'ять разів підвищення! Ось вам європейська Україна»*. Це спостереження дозволяє припустити, що до 24 лютого 2022 року представники українського парламенту, а отже – українського народу – не бачили перспективи у європейському та демократичному майбутньому своєї держави. Це підкріплюється трактуванням Ф. Бацевича політичного дискурсу. Дослідник вказує на спрямованість цього типу дискурсу на майбутній контекст [9]. Політичний дискурс, як підсумовує Бацевич, модулює та представляє інтереси громадськості. Прикметники ж, у свою чергу, є однією з найголовніших атрибутивних ознак лексеми, з якою вони сполучаються. Тому використання тієї чи іншої одиниці в такому випадку моделює та презентує належність України до певного вектору майбутнього розвитку її як держави.

У межах цієї групи реалізуються також варіанти:

- **«українська Україна»**, котра гіперболізовано тактикою повторення підкреслює належність України Україні та її народу й у цьому – вся її велич та сила: *«Тому що тільки українська Україна встоїть проти російської агресії»*.
- **«радянська Україна»** як залишок минулого, якому немає місце в майбутньому: *«Коли водночас ми вшановували жертв Голодомору, а в місті Києві стояли пам'ятники, які по суті були істуканами, трьом лідерам Радянської України : Косіора, Петровського і Чубаря»*. При цьому, стенограми початку 2000 років, а саме – 2003, 2004, 2005 – частіше представляють Україну як радянську країну. Таким чином, український парламент тяжів до уявлень про державу з позиції славного минулого, адже деякі приклади засвідчують

ностальгію за тим періодом: *«І ми сьогодні з вами не можемо віддячити тій крихітці інвалідів, які є, забезпечити їм старість. Радянська держава, радянська Україна є прикладом у світі, яка забезпечувала підтримку інвалідів і обездолених людей»; «...безоплатна медицина для самих ветеранів і освіта для їхніх онуків. Високі ціни і безкоштовне житло, яке надавала Радянська Україна у свій час»; «Пригадаймо як 14 років тому внаслідок функціонування соціалістичної системи Радянська Україна ввійшла в десятку високорозвинутих держав світу».* Як можна помітити, в основному контекст вживання словосполучення **«радянська Україна»** стосується матеріальних благ чи фінансових успіхів.

- **«рідна Україна»**, що належить до цієї групи за семантичним показником, оскільки **«рідний»** за словником визначається як *«Характерний для певного народу, притаманний йому»* [60, с. 557], а отже Україна належить народу: *«Знаєте, от дивує просто, який парламент і далі по тексту "ні" отримала наша рідна Україна під час війни»; «Ми говоримо, що кожен цивільний будинок, кожна лікарня, кожна дитинка, яка постраждала від російської ракети, які щоденно випускаються по території нашої рідної України, це є воєнним злочином, і їх тисячі».*

Окремою групою визначаємо одиниці на позначення теперішньої ситуації та майбутнього України, спричиненого її минулим, а саме – війною з росією. Така семантика вербалізується такими одиницями:

1. **Повоєнна** – семантично характеризує наслідки перебігу дії: *«В нас є великий ризик утворення нових олігархів у повоєнній Україні, тому що ми бачимо, що вони вже почали формуватись»; «Це велика проблема для майбутньої економіки, особливо це велика проблема для повоєнної України».*

2. **Післявоєнна:** *«Крім вирішення нагальних питань вже сьогодні нам необхідно думати, планувати, розробляти, якою буде система захисту і підтримки дітей у післявоєнній Україні».*
3. **Воююча** – семантика актуальності перебігу подій на момент мовлення: *«І це правда, що в багатьох країнах, у тому числі Європейського Союзу, інфляція зараз більша, ніж у воюючій Україні»*
4. **Відновлена:** *«Але на сьогодні українцям ми повинні вже дати відповідь, а якою буде відновлена Україна після нашої перемоги».*
5. **Сильна:** *«І я також впевнена, що після війни постане нова, сильна Україна», а також – сильніша ніж раніше:* *«Ми створимо нову і набагато сильнішу Україну», «Багато було зруйновано: інфраструктура, школи, магазини, але кожен докладається як може, будувате нове майбутнє мирне, сильнішу Україну, боретесь з корупцією навіть під час війни»;*
6. **Переможна:** *«Свобідна, горда, завзята, воююча, і я впевнений, що переможна Україна буде назавжди прикладом всім, хто прагнуть свободи та демократії».*
7. **Відважна:** *«Відважна Україна та її звитяжні сили оборони дають рішучу відсіч агресору, щодня героїчно звільняючи від окупантів наші населені пункти».*
8. **Сучасна** – темпорально належить теперішньому часу, тобто дія відбувається зараз: *«Якщо одразу після перемоги ми хочемо швидкого відновлення нашої інфраструктури, адже ми заслуговуємо жити в абсолютно новій сучасній Україні з новою сучасною інфраструктурою, ми повинні проходити і робити цей шлях вже сьогодні»; «Реалізація цього проекту матиме позитивний вплив на інтереси захисників та захисниць України, сімей захисників, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність сучасної України, а також сприятиме консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості».*

Лексема **«сучасна»** на позначення характеристики України до початку повномасштабного вторгнення семантично також відрізняється від варіантів її вживання після цієї події. У такому випадку вона інколи має характер радше бажаної дії, яка може відбутися, а може так і не реалізуватися в майбутньому: *«Ми хочемо досягнути такого результату, як сильна Україна, заможні громадяни, потужна економіка, здорові та впевнені в собі українці, які пишаються тим, що живуть в цій країні»*; *«Наше завдання – стабільна Україна, сильна Україна, наше завдання, щоб в Україні більше не пролилося жодної краплі крові. Саме тому, шановні колеги, нам треба відновити»*. Тобто, в обмежений період після 24 лютого в уявленнях парламентарів Україна вже є сучасною та розвивається далі, тоді як раніше була тільки на шляху свого становлення.

Наступна група представлена якісними прикметниками, що виражають різні ознаки України як держави. Наприклад, однією з таких є **«демократична Україна»**. Семантика цього слова передбачає наявність в парадигмі держави демократії – це *«форма державно-політичного ладу, побудована на визнанні народу як джерела влади, на принципах рівності і свободи»* [78, с. 731]. Саме таким вважає себе український народ та такою є європейська спільнота, до якої прагне доєднатися наша держава: *«Тому що місце вільної і демократичної України є в об'єднаній Європі»*; *«Я дуже радий повернутися до Києва – столиці вільної, незалежної та демократичної України»*. Як й у випадку з лексемами «вільна» та «суверенна», ця одиниця характерна мовленню представників інших країн і меншою мірою звучить від лідерів українського парламенту.

Таку ж ситуацію з авторством прослідковуємо у характеристиці України як **«процвітаючої»**. Воно супроводжується загальним контекстом війни: *«Я знаю, що поруч з прапорами країн Європи майоритиме прапор незалежної та процвітаючої України, який вже став глобальним символом свободи та сміливості»*; *«Я впевнений, що я зможу дуже скоро повернутися до мирної та процвітаючої України, яка буде говорити про прогрес та відбудову»*.

Остання група представлена поодинокими випадками вживання прикметників із оцінною, суб'єктивною конотацією: **славна** *«Дуже важливо і*

символічно, що сьогоднішню заяву Верховна Рада України ухвалює в День державності нашої славної України – це символічно»; **прекрасна** «Дякую нашим воїнам, усьому, ще раз, нашому народові прекрасної України», «І це можливо завдяки тому, що вперше, вперше за кілька століть, ми маємо одночасно загальнонаціональну єдність, свою власну функціонуючу державу, максимальне єднання світу заради підтримки нашої прекрасної України», ; **дорога** «Естонія завжди нам каже на всіх рівнях, на всіх зустрічах: що потрібно ще дорогі українці, дорога Україна для вашої перемоги?»; **щаслива** «... порядок денний, в якому є багато чого, що не має ніякого відношення ні до відсічі збройній агресії Російської Федерації, ні побудові і розбудові незалежної щасливої України після нашої перемоги»; **неповторна** «Дорогі друзі, ще одне почуття, яке ми сьогодні обов'язково відчуватимемо, це почуття гордості, гордості за приналежність до великого українського народу і причетності до творення сьогодні і майбутнього нашої рідної єдиної і неповторної України»; **міцна** «Шановний пане Голово, шановні народні депутати нашої міцної України!»; **розвинена** «Тому багато років освіти знищували в Україні, тому що вони розуміли, що гарна освіта в Україні – це розвинена Україна»; **жива** «Вільна, квітуча, жива Україна, суверенна Україна, що нарешті возз'єднається європейською родиною»; **безпечна** «Не можна думати про процвітаючу безпечну Європу без процвітаючої безпечної України».

Виявлені прикметники в постпозиції характеризують не саму лексему «Україна», а наступні частини речення, тому ми оминаємо їх у межах нашого дослідження.

Отже, прикметники як граматичний клас виявляються продуктивними у парламентському дискурсі. Це відбувається тому, що традиційно найбільше вони сполучаються з іменниками, а досліджувана лексема «Україна» є саме іменником. Однак вибір прикметників, з яким сполучується слово може бути об'єктивним, але найчастіше цей вибір вмотивований прихованою оцінкою суб'єкта висловлення. Семантика сполучуваних прикметників у нашій вибірці

характеризує реальність, у якій зараз перебуває Україну, а також виражає майбутнє держави як вільної та незалежної, а отже такої, що переможе у війні.

3.5. Використання займенників як одна з характерних ознак парламентського дискурсу

Одним з актуальних питань сучасного мовознавства є дослідження функцій різних типів займенників у межах дискурсу та відношень, що виникають між ними й сполучуваною одиницею. Серед таких менш вивченою є вираження відношень означеності/неозначеності за допомогою неозначених та вказівних займенників. Свої наукові розвідки цій проблематиці присвятили чимало науковців, як-от: В. Ожоган [47], Матвіяс [42], Л. Булаховський [12], М. Плющ [50], О. Шевчук [73] та інші лінгвісти.

Українській мові властиве використання таких видів займенників для характеристики об'єкта мовлення з позиції не тільки означеності/неозначеності, а й з позиції його належності до простору та світогляду мовця, а також для вербалізації його індивідуального сприйняття. Наприклад, показовим для нашого дослідження є вивчення функціонування займенникової опозиції «**ця** – **та** Україна». За класифікацією, обидві лексеми належать до вказівних займенників, одна семантично вони відрізняються. Оскільки йдеться про висловлення повідомлень з вуст парламентарів як представників думки українського народу, використання займенника «та» у сполученні з «Україна» виражає негативну семантику, котра свідчила би про відсутність України як окремої, незалежної держави в світосприйнятті її представників. Однак подібних випадків у парламентському корпусі не виявлено, а 4 випадки вживання конструкції «*та* + *Україна*» фіксують використання «та» у значенні сполучника «і», наприклад: «*Ви всі знаєте про довгі та тісні історичні зв'язки, які пов'язують Австрію та Україну*».

Займенник «ця» вказує на предмет мовлення, тобто на Україну як на факт дійсності, що належить простору мовця; або містить негативну конотацію. Проте в дослідженому матеріалі подібні випадки також не зафіксовано.

Конструкція «*ця* + *країна*» вживається тільки в контексті повідомлення про якусь іншу країну, котра має різні політичні відносини з нашою державою, а

що найголовніше – не має ніякого стилістичного навантаження в межах висловленого, виконуючи формальну роль: Естонія *«Ви знаєте, що Естонія перша держава, яка визначилась з регіоном і відповіла на заклик Президента України Володимира Зеленського щодо тієї області, і це Житомирщина, яку ця країна взяла під свій патронат і працює над відновленням»*; *«Високоповажний пане міністр закордонних справ Естонії Урмас Рейнсал, пане посол, шановні колеги, дорогі українці, без перебільшення Естонія стала одним із лідерів підтримки України, і у співвідношенні до свого ВВП ця країна підтримує нас найбільше»*; росія *«Фактично ця країна – це країна-загарбник»*.

Не менш показовими в дослідженні лексико-прагматичних параметрів лексеми *«Україна»* є присвійні займенники, що фіксують відношення належності та формують ментальний зв'язок із об'єктом власності/володіння. Серед таких – лексеми *«ваша»* й *«наша»*, котрі попри спільне загальне значення присвійності, відрізняються тим, кого/що ця категорія характеризує.

За академічним словником української мови *«наш»* означає: *«Який належить нам, яким ми користуємося. Той, що належать до однієї з нами держави, армії»* [78, с. 1835]. Лексема *«ваш»* представляється дефініцією: *«Який належить вам, яким ви користуєтесь. Те, що належить вам»* [78, с. 249]. Динамічніше вживання займенника *«наша»* з лексемою *«Україна»* характеризує український парламент як спільноту, якій належить Україна, що виявилось би закономірно. Форма *«ваша»* навпаки засвідчила би відстороненість цієї спільноти від держави, яку вони творять та представляють.

Проаналізований матеріал дозволяє нам стверджувати, що продуктивнішим виявляється функціонування присвійного займенника *«наш»* у формі жіночого роду однини *«наша»* у сполучуваності з лексемою *«Україна»/«країна»* та підтверджує своє початкове тлумачення: *«Однак лише так наша Україна здобуде перемогу»*; *«І хочеться вірити, що в скорому часі після здобуття перемоги наша Україна буде і в НАТО, і в європейській родині Європейського Союзу, і ми будемо розвиватись як вільна, демократична, незалежна, європейська держава»*. Важливо наголосити на загальному

контексті представлених синтаксичних одиниць, оскільки вони підтверджують, по-перше, бачення європейського майбутнього України, а по-друге – вербалізують бажання здобути перемогу.

Конструкція *«ваша + Україна»* могла би засвідчити сприйняття України як чогось чужого та невластивого українському парламентському дискурсу або продемонструвати ставлення світових партнерів до України як об'єкта повідомлення, однак у досліджуваному нами матеріалі таких прикладів не зафіксовано. Це можна пояснити тим, що Україна як об'єкт відношень перебуває в залежності та володінні саме українському народу та парламенту, котрий є рупором громадської думки. Для представників світової спільноти вона є не більше ніж просто одним із партнерів, яку би важливу роль не відігравала. Тому реалізація займенника *«ваша»* стає можливим тільки у формі поєднання з експресивно неозначеною лексемою *«країна»*. СУМ-20 тлумачить її як: *«Територія, що становить єдність з погляду історії, природних умов, населення і т. ін»* [78, с. 1417]. Подібний випадок у межах нашої вибірки представлений переважно висловленнями іноземних спікерів, таких як: естонський політик Юрі Ратас; голова Сенату Франції Жерар Ларше; президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн; президент Словаччини Зузана Чапутова; колишній прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон; президент Сенату Чехії Мілош Вистрчил.

Досліджуючи контексти, у яких реалізується конструкція *«ваша країна»*, можемо виділити декілька основних тематичних груп:

1. Вираження уточнення про належність України українцям: *«Отже, ваша країна – ваше майбутнє»*; *«Я вірю, що ваша країна переможе у цій війні, і Росія повинна заплатити за свою величезну помилку»*; *«Настане світлий день, коли і ваша країна, Україна, дістане запрошення увійти до складу НАТО»*; *«Якщо все йшло би за планом Володимира Путіна, сьогодні ваша країна була би під владою окупаційних військ, а в Києві правив би маріонетковий уряд, котрим керував би Кремль»*.

2. Конкретизація як диференційна вказівна ознака: *«Страждання, яке переживає ваша країна, є велетенським»* (саме ваша, а ніяка інша); *«Я вірю, що ваша країна переможе у цій війні, і Росія повинна заплатити за свою величезну помилку»*; *«Україна заслуговує, ви заслуговуєте на те, щоб стати за кандидата офіційного, ваша країна має стати офіційним кандидатом до вступу в Європейський Союз саме тепер, саме зараз»*; *«Натомість стоїть як цитадель, як фортеця ваша країна»*; *«Є багато причин на те, чому ваша країна викликає таке спочуття у британців»*; *«Того дня в цій залі у непевному світлі вікон, закритих мішками з піском, в той час, коли ваша країна зазнавала напад та облоги, писалась історія»*.

Для деяких з них характерною ознакою буде висвітлена національна належність спікера, уточнена у виступі, наприклад: з вуст голови Сенату Франції лунає конкретизатор: *«Французький сенат...»*; у одному з повідомлень колишнього прем'єр-міністра Великої Британії знаходимо назву його ж народу: *«... у британців»*.

Окрему групу представляють приклади вживання *«ваша країна»*, що лунають від представників українського парламенту. Вони наявні у 3 зверненнях Р. Стефанчука до запрошених іноземних спікерів та контекстуально мають відтінок подяки за підтримку з боку їхньої держави у складні часи для України та за сприяння в питанні євроінтеграції: *«У визначальний для нас і нашої держави час ваша країна була поруч і одразу подала дружню руку»*; *«Ваша країна прийняла понад 400 тисяч наших співвітчизників, які у зв'язку з війною змушені були покинути рідні домівки, з них майже 80 тисяч подали заяви для отримання у вашій державі тимчасового захисту»*; *«Ваша країна є одним з потужних драйверів у процесі якнайшвидшого отримання нашою державою статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу»*.

Реалізованим у межах дослідження сполучуваності присвійних займенників з лексемою «країна» є також вживання форми **«наша країна»**. Воно представлено в 33 випадках, кожен з яких символізує належність парламенту до українського простору. Тематично усі вони поділяються на декілька груп:

- **Економіка та війна:** *«Всі наші гроші, ми повинні всі розуміти, що всі наші гроші, які заробляє наша економіка, які заробляє наша країна через податки, через інші платежі підуть виключно на оборону і безпеку, підуть на армію, підуть на зброю, підуть на те, щоб ми отримали перемогу як можна скоріше»; «Мені дуже прикро, що наша країна втрачає такого ефективного Голову Фонду державного майна»; «Ви розумієте, що наша країна як ніяка інша зобов'язана мати надійні державні резерви на випадок війни, надзвичайної ситуації, тому що війна вже іде»; «Тому, враховуючи все вищенаведене, я все-таки прошу народних депутатів зайняти свої місця, і давайте зробимо так, щоб наша країна отримала поки бюджет воєнного стану, але я переконаний, що він перетвориться в бюджет нашої спільної перемоги»; «Колеги, всім відомо про те, що підписаний Меморандум про економічну та фінансову політику разом з Міжнародним валютним фондом, меморандум підписаний в 21-му році, де наша країна взяла свої зобов'язання щодо цього антикорупційного суду».*
- **Європейські перспективи:** *«Якщо наша країна наближається до Європейського Союзу, і в принципі ми їм навіть більш потрібні зараз»; «Наша країна інтегрується, надзвичайно активно інтегрується в європейський простір».*
- **Війна з росією; її наслідки:** *«І це важливий результат в умовах війни, в якій сьогодні знаходиться наша країна»; «Всі ми знаємо, що наша країна зараз, сотні тисяч квадратних кілометрів заміновані»; «Сьогодні в дуже непростій ситуації, в якій є наша країна, будемо відверті, ми маємо два фронти»; «Це наша країна і ми її будемо захищати»; «Шановні колеги, вже більше трьох місяців наша країна героїчно веде боротьбу з ворогом, з Російською Федерацією, яка цинічно вторглася в наші кордони»; «Мені здається, в цьому залі*

зараз всі усвідомлюють, що наша країна перебуває в стані війни з Російською Федерацією»;

- **Інші соціальні чи культурні теми:** *«Наша країна – це країна з найменш захищеним правом власності в Європі»; «Україна поважатиме кожну сім'ю, робитиме все, щоб саме сімейне виховання дітей було визначальною рисою виховання дітей в Україні, наша країна не для інтернатів»; «А я все ж таки скажу від імені всього аграрного комітету, що ми як і стояли за прозорі, прозорі відносини держави і бізнесу, так і стоїмо, ми хочемо, щоб всі кошти зараз, коли йде повномасштабна війна, йшли в державний бюджет і щоб наша країна була цілісна і, саме головне, самозабезпечена своїми ж коштами за рахунок своїх земель»; «І тому наша країна, яка вже доєдналася, наприклад, Державна податкова служба в серпні місяці приєдналася до Багатосторонньої угоди CRS, – має зараз розглянути цей проект закону».*

Лише два висловлення належать представникам іноземної спільноти, та належить простору їх країни, а саме – прем'єр-міністру Данії Метте Фредеріксен від 21 червня 2022 року: *«Я хочу, щоб наша країна була поєднана, щоб кожен громадянин нашої країни розумів, за що ми боремося»;* спікерці Сейму Литви Вікторії Чміліте-Нільсен від 24 березня 2022 року: *«Наша країна захоплена вашими подвигами».*

У межах дослідження займенників, котрі найчастіше сполучаються з лексемою «Україна» варто згадати також означальний займенник «весь» у формі жіночого роду однини «вся». У парі з «Україна» він вказує на узагальнену ознаку, тобто засвідчує ті характеристики, що загалом притаманні Україні як державі та є спільними для всіх її представників. Таке вживання реалізується в 14 прикладах. Головною семантичною ознакою представлених контекстів є усвідомлення єдності народу України з її парламентом в межах спільного простору держави, зі спільним досвідом, історією, теперішнім та потенційним майбутнім. Усі вони пов'язані з повномасштабним вторгненням та змінами,

котрі воно принесло: **територія** «Так, вони зараз не на фронтовій чи прифронтовій території, але сьогодні **вся Україна** фронтова територія»; **втрати та спільне горе**: «**Вся Україна** зараз страждає», «Так само на минулому тижні, весь Львів і **вся Україна** сумує про бійців 80-ї бригади, які віддали своє життя на Бахмутському напрямку, в тому числі наш бойовий побратим Тарас, який був у 80-й бригаді з 14-го року, боронячи луганський аеропорт»; «Шановні колеги, сьогодні вночі я повернувся з міста-героя Одеси, де, на жаль, 28-а бригада, **вся Одеса і вся Україна** прощалися з нашими героями, комбригом легендарним 28-ї бригади Віталієм Гуляєвим і трьома його бойовими побратимами, які захистили Одесу, захистили Миколаїв і розгортають контрнаступ в Херсонській області»; **народ** «**Вся Україна** вкотре об'єдналася і показала свій вольовий характер у бажанні підтримати своїх співвітчизників»; «Зараз на вас дивиться **вся Україна**, без перебільшення»; «**Вся Україна** чекає на це важливе рішення від міжнародної спільноти», «І тому, як і **вся Україна**, вимагаємо покарання винних, найменшим з яких буде вигнання Росії з ЮНЕСКО»; «На це чекає **вся Україна**, про це проголосувала фактична кожна область і обласні ради із зверненням до пана спікера і винесення його в зал»; «Для прикладу, постало питання, чи доцільно передбачати державне фінансування політичних партій, коли наша основна партія – це наші захисники і **вся Україна**».

Усі висловлення марковані також стилістично забарвленою лексикою з семантикою боротьби та захисту, як-от: «**вольовий**» («Який має тверду волю, характер; наполегливий» [78, с. 524]); «**захисники**» («той, хто захищає, обороняє, охороняє кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т. ін. дій» [78, с. 1074]); «**фронтовий**» («Який діє на фронті, у воєнній обстановці» [61, с. 646]); «**контрнаступ**» («Зустрічний наступ, що є відповіддю на наступ супротивника» [78, с. 1385]); «**побратим**» («Товариш по боротьбі, битві, боях» [58, с. 624]); «**бригада**» («частина сухопутної армії, що складається з кількох полків, батальйонів або батарей та інших військових частин і підрозділів» [78, с. 205]) тощо.

Додатково також прослідковується використання власних назв, маркерів часу чи географічних точок:

- Назви держав: *росія, Україна*.
- Назви українських міст: *Миколаїв, Одеса, Львів, Херсонська область*.
- Назви організацій/установ/угруповано: *ЮНЕСКО, 28-ма бригада, 80-та бригада*.
- Назви координат місць подій: *Бахмутський напрямок, луганський аеропорт*.
- Імена: *Віталій Гуляєв, побратим Тарас*.
- Маркери часу: *сьогодні, зараз, вночі, на минулому тижні, з 14 року*.

Як висновок, займенники виконують важливу функцію при описі лексем та її характерних ознак, оскільки реалізують не тільки параметри категорії посесивності, а також вербалізують можливі негативні значення. Наведені нами приклади з використанням конструкції «*наша/ваша + (У)країна*» засвідчує факт усвідомлення депутатами, що вони переважною більшістю є один цілим з державою, котру представляють.

3.6. Прийменники як засіб побудови політичної ідеології

Прийменник як службова частина мова в реченні насамперед виражає локативність. Найчастотнішими одиницями є «на» та «у»/«в». Відмінність у їхньому вживанні полягає у лексемах, з якими ці прийменники сполучаються.

Якщо йдеться про назви установ, обмежених у просторі місць, сховищ, речей чи матеріалів; островів чи саме острівних держав або адміністративно-територіальних одиниць – областей, регіонів – використовується прийменник «на»: *на Київщині, на Балі, на заводі, на морі, на столі* тощо.

У випадку локалізації, що стосується географічних назв, вживається «у»/«в»: *у Берліні, у Карпатах, в Америці* тощо.

Фактично, диференціація прийменників у використанні з власними назвами означає, що із окремим, незалежними територіальними одиницями ми вживаємо «у»/«в», тоді як із обмеженими місцевостями, котрі перебувають у залежності/належності іншій одиниці – «на».

Випадкова чи навмисна заміна одного прийменника на інший у поєднанні з назвою країни може засвідчити факт маніпуляції чи політичної ідеології, як це відбулося з росією та Україною. Імперська російська пропаганда протягом вже багатьох років наполегливо диктує своїм громадянам та всьому світу, що Україна – це частина російської федерації, що перебуває від неї в залежності. Це реалізується різними маніпулятивними тактиками, а також підкреслюється навмисним систематичним вживанням конструкції «на *Україні*» замість «в *Україні*». У межах нашої роботи та вивчення ставлення парламенту до держави, яку вони представляють, прослідкувати частотність та контексти вживання локативних прийменників виявляється актуальним та показовим.

У корпусі текстів ГРАК за обмежений досліджуваний період засідань після повномасштабного вторгнення знаходимо лише 7 прикладів вербалізації конструкції «на *Україні*». Примітно, що у 3 випадках прийменник «на» не виконує свою детермінантну, локативну функцію, а фіксує Україну як об'єкт, на який спрямована дія: *«А з іншого боку, ми не можемо допустити, щоб російські*

олігархи, прикриваючись іншими людьми, заробляли на Україні в умовах військової агресії»; «Будь-то притулок для тимчасового прихистку від війни чи волонтерство, чи гроші, будь-то пожертви і навіть краудфандинг на військову техніку, всі засоби є добрими, якщо вони полегшують тягар, який лежить на Україні і на її народіві».

Інші 4 приклади є типовою реалізацією локативності прийменника зі значенням України як несамоїсної одиниці: *«Це правильний крок, який відображає міжнародний досвід та усвідомлення, що розслідування таких глибоких та важких злочинів може тривати роками і після завершення війни на Україні»; «І, зрозуміло, що тільки консолідовані зусилля пришвидшать нашу велику перемогу і ту мить, коли останній окупант покине нашу землю і на Україні запанує мир та спокій».*

На противагу цьому, конструкція *«в Україні»* представлена 1057 прикладами. На перший погляд, подібне вживання не є неочікуваним чи достатньо показовим для нашого дослідження. Однак, якщо прибрати обмежувальний фактор часу, тобто враховувати не тільки період засідань після повномасштабного вторгнення, а загалом усі стенограми, то ця цифра кардинально змінюється в негативному аспекті. Загалом парламентський корпус налічує 829 прикладів вживання *«на Україні»*, а також 32207 випадків реалізації конструкції *«в Україні»*.

Описане вище дозволяє нам стверджувати, що після 24 лютого 2022 року з вуст українського парламенту майже не звучать повідомлення, що містять сполучення *«на Україні»*, натомість значно частіше вони використовують *«в Україні»*. Це означає, що депутати не грають на користь ворога, чітко ідентифікуючи Україну як окрему, незалежну та суверенну державу, а не просто як частину колонізаторської країни.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасна лінгвістика займається питаннями функціонування мови в різних сферах та виокремленням її характерних ознак. Домінантним напрямом вважається розвиток комунікативної лінгвістики, тобто виділення аспектів не тільки формально-структурних, а й семантико-прагматичних. Текст як засіб реалізації дискурсу стає головним предметом такого типу наукових розвідок.

Наше дослідження на тему *«Семантико-прагматичні параметри лексеми «Україна» в парламентському дискурсі після повномасштабного вторгнення (на матеріалі стенограм пленарних засідань Верховної Ради України)»* мало на меті дослідити та охарактеризувати семантико-прагматичні параметри лексеми «Україна», що функціонує в обмеженому просторі, а саме – в українському парламентському дискурсі.

Під час роботи над першим розділом ми зосередилися, у першу чергу, на теоретичному вивченні дискурсу як багатовимірного явища, описаному в працях різних лінгвістів. Серед ключових – представники сучасної української наукової спільноти: К. Серажим, М. Шведова, О. Селіванова, П. Селігей, Ф. Бацевич. У своєму дослідженні ми орієнтуємося на визначення дискурсу за О. Селівановою та пропонуємо свою дефініцію цього терміну: *дискурс – це зв'язний текст, що реалізується комунікантами в довершеній комунікативній ситуації; він наділений індивідуальним набором параметрів і змінних, враховуючи психологічні, соціальні, культурні та психологічні аспекти.*

У межах цього розділу також було описано політичний дискурс та його особливості, серед яких визначають: наявність специфічної політичної лексики, маніпулятивних тактик; функціонування політичної мови як засобу впливу; емоційність; суб'єктивність; оцінний характер висловлювань тощо. Окремо ми характеризували парламентський дискурс як особливу структурну одиницю політичного дискурсу. Саме в цьому типі дискурсу реалізується практичний матеріал нашої наукової роботи. Встановлено, що парламентському дискурсу притаманна особлива форма реалізації – монологи, виступи та звернення,

публікації, коментарі чи гасла під час пленарних засідань тощо. Також при роботі з текстами, належними цьому типу дискурсу, ми обов'язково маємо враховувати ідеологічне спрямування адресата повідомлення та підготовку його адресантів. Воно реалізується у різних контекстах, декодування яких ускладнене додатковим прагматичним та емоційним навантаженням.

Одним із актуалізованих засобів опрацювання та аналізу текстів різних форм та жанрів у дискурсі, у межах якого реалізується обраний матеріал, є саме корпусний підхід. Він передбачає роботу із корпусами текстів. Для нашого дослідження було обрано один з найповніших – Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). Він налічує понад 130 тисяч текстів близько 30 тисяч різних авторів. Вони абсолютно різноманітні за своєю формою, обсягом, тематичною спрямованістю та жанровою належністю.

Практичним матеріалом стали стенограми пленарних засідань Верховної Ради України після повномасштабного вторгнення, а саме – за період з 24 лютого 2022 року по 23 листопада 2023 року. При роботі з цими даними було враховано різні семантико-прагматичні аспекти, що представляють досліджувану лексему «Україна». Головною метою цього було виявити реальне ставлення парламентарів як представників суспільної думки та людей, наділених повноваженнями й владою, до України. Ключовим аспектом встановлено лінгвістичні універсальні категорії посесивності й темпоральності.

Основною функцією посесивності є характеристика об'єкта, що перебуває у відношеннях володіння з суб'єктом (особою чи предметом). З її допомогою індивід може відчувати себе належним до конкретного простору та дійсності в ньому. У поняття «володіння» ми вкладаємо ідею належності України як об'єкту народів держави, що виступає суб'єктом посесивних відношень. Вони реалізуються різними лінгвістичними засобами, серед яких – дієслівна модальність; темпоральність; локативність, представлена прислівниками; функціонування деяких типів займенників; прийменники.

У межах аналізу практичного матеріалу встановлено, що найбільше категорію посесивності представляють дієслівні лексеми *бути* й *мати* (у

значенні «володіти») з їхнім набором морфологічних особливостей. Домінантною серед них є темпоральність, котра реалізується усіма часовими формами: теперішнім, минулим та майбутнім.

Найбільш продуктивним серед граем лексеми *бути* у парламентському дискурсі після 24 лютого 2022 року визначаємо майбутній час. Приклади засвідчують виразне бажання українських депутатів бачити Україну як незалежну та суверенну державу, котрій є місце в майбутньому на геополітичній карті світу та як переможця за боротьбу проти російського поневолення. Також вони демонструють уявлення представників інших держав про Україну як частину демократичної європейської спільноти. Усі форми цього часу дієслова сполучуються переважно з іншими дієслівними лексемами із семантикою руху, дії та тривалості, тоді як меншою мірою стоять поруч із конотативно абстрактними іменниками чи прикметниками.

До того ж, форма майбутнього часу виявляється й наслідком дієслівної транспозиції граем минулого часу, що виникає в структурі складного речення з підрядним умови чи мети. Семантичне навантаження містить наміри та уявлення про Україну як вільну державу в складі Євросоюзу, яка змогла вибороти свою незалежність.

Менш частотнішою виступає форма теперішнього часу. Вона декларує Україну як державу, орієнтуючись на положення Конституції, а також окреслює тему боротьби проти російської окупації. Важливим доповненням вважаємо також те, що виявлено часте цитування іноземними спікерами текстів Т. Шевченка, який і для них, і для українського народу є одним з головних борців за державність та звільнення від імперської навали.

Лексема *бути* у формі минулого часу визначена як непродуктивна й переважно описує події, що відбулися або перелічує втрачені можливості.

Форма *мати* у значенні *володіти* представлена меншою кількістю прикладів, хоча виявляється не менш показовою для розкриття нашої теми. Вона представлена усіма часовими формами та характеризується набором декількох

відтінків значень, а також реалізує розширену конотацію, що утворює дієслівну модальність.

Ця та інші лексеми – *мусити, бути повинним, могли* формують модальність комунікативної ситуації. Для них характерною виступає багатоплановість семантики, серед яких – вступ України до Євросоюзу, виконання вимог, що цьому передують, а ще соціальні, історичні та економічні аспекти. Розширення змісту, а також експресивність модальних лексем зумовлює їх часте використання у політичному дискурсі.

У межах дослідження модальності дієслова ми не оминули увагою деякі інші лексеми, що мають підсилене тлумачення: *боротися* та *перемогти*. Перша вказує на процесуальність та тривалу в часі дію, яка представлена значеннями «боротися» як дія, що триває; «боротися» у контексті конкретизації «з ким/з чим; проти кого/чого; «чому». *Перемогти* реалізується минулим часом, демонструючи мету та умови, майбутнім часом, зосереджуючись на бажанні реалізації обраної дії, а теперішній час не представлений у нашому матеріалі.

Наступним блоком нашої практичної частини є спосіб дієслова, представлений дійсним, умовним та наказовим варіантом. Дійсний спосіб співвідноситься з усіма часовими формами та є найпродуктивнішим, вказуючи на реальну дію. Умовний спосіб реалізується не тільки формально, а й контекстуально, вказуючи на умови, за яких може відбутися дія, а наказовий спосіб майже не представлений.

Окремо було окреслено та проілюстровано поняття негативної посесивності, що характеризується відсутністю відношень між об'єктом та предметом його володіння. Вживається найчастіше у контексті неможливості виправити минуле або демонструє наслідки й втрати, спричинені ним. У парадигмі майбутнього часу негативної посесивності не виявлено. Це дозволяє нам стверджувати, що Україна не планує більше нічого/нікого втрачати.

Категорія темпоральності представлена не тільки часовими формами дієслівних грамем, а також фіксується іншими частинами мови, як от прислівниками чи субстантивованими прикметниками. Останні виражені у

формі лексем «минуле», «теперішнє» та «майбутнє». Перші два варіанти у нашому матеріалі не застосовуються, тоді як останній – присутній. Це дозволяє зробити висновок, що в парадигмі сприйняття України депутатами вона не просто є тут і зараз, а ще й має шанс на майбутнє.

Темпоральні прислівники, виділені зі стенограм, ми поділили на кілька тематичних груп. Перша є найчастотнішою та представлена лексемами «сьогодні», «вчора», «завтра», «ніколи», «давно». Кожен з них реалізується з різною частотністю та надає додаткових характеристик лексемі «Україна» в парламентському дискурсі. Друга група за кількістю одиниць є менш реалізованою та представляється прислівниками «завжди/постійно», «тепер» і «зараз», які фіксують початкову та кінцеву часову межу дії. Також ми врахували аспект автора висловлювання та помітили, що конструкцію «Україна + завжди» використовують представники європейської спільноти, тим самим демонструючи своє ставлення до України та готовність підтримувати її попри все.

Окремої уваги вартувало питання вивчення прикметників, котрі обирають депутати для характеристики України у своїх виступах. Таке рішення було вмотивовано тим, що найчастіше у таких одиницях закладено прихований оцінний компонент суб'єкта висловлення. Зважаючи на велику кількість прикметникових лексем, було вирішено поділити їх на групи за значенням. До першої групи ми зарахували прикметники, котрі семантично фіксують просторове значення: «західна», «центральна», «південна», «східна»; *опозиція «контрольована – неконтрольована»*. Друга група прикметників є частотнішою та представлена одиницями з оцінним значенням України як держави та вираженням уявлень чи бажань стосовно її майбутнього: *незалежна, вільна, суверенна*. Примітно те, що два останніх приклади звучать із вуст не українських депутатів, а представників європейського світу. До третьої групи прикметників належать одиниці, що надають присвійну характеристику лексемі «Україна», умовно визначаючи її належність комусь: «(про)європейська», «українська», «радянська», «рідна». Четверта група зумовлена семантикою боротьби з росією

в теперішньому, а також статус держави в майбутньому: «повоєнна», «післявоєнна», «воююча», «відновлена», «сильна», «переможна», «відважна», «сучасна». П'ята група представлена якісними прикметниками, що виражають різні ознаки України як держави: «демократична», «процвітаюча». Остання група представлена поодинокими випадками вживання прикметників із оцінною конотацією: «славна», «прекрасна», «щаслива», «неповторна», «жива», «дорога», «міцна», «безпечна». У межах цього підрозділу ми також порівняли деякі лексеми, вжиті в різні періоди засідань Верховної Ради України: до та після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Як результат, було зафіксовано зміни в мисленні й уявленні України та її майбутнього представниками українського парламенту. Це дозволяє зробити висновок, що дослідження окремих, обмежених у часі чи історичними, політичними, соціальними подіями періодів є важливим та цінним, адже показує, як позалінгвальні чинники впливають на функціонування мовних одиниць.

Ще одним аспектом вивчення українського парламентського дискурсу є наявність в ньому деяких груп займенників. Наприклад, вказівні «ця» – «та» мають негативне конотативне значення з елементами зневаги та свідчили би про відсутність України як окремої, незалежної держави в світосприйнятті її представників. Однак такого не зафіксовано. Присвійні займенники «ваша» – «наша» фіксують відношення належності та формують ментальний зв'язок із об'єктом власності/володіння. Означальний «вся» у сполученні з «Україна» вказує на узагальнену ознаку, тобто засвідчує ті характеристики, що загалом притаманні Україні як державі та є спільними для всіх її представників. Додатково виокремлюємо стилістично забарвлену лексику з семантикою боротьби, а також простежуємо використання маркерів часу, власних назв та просторових вказівок у контексті такого сполучення.

Останнє в межах нашої роботи досліджуване питання було покликане з'ясувати функції прийменників «у/в», «на». Випадкова чи навмисна заміна одного прийменника на інший у поєднанні з назвою країни може засвідчити факт маніпуляції чи політичної ідеології, як це відбулося з росією та Україною. Це

підкреслюється навмисним систематичним вживанням представниками російської політики конструкції «*на Україні*» замість «*в Україні*». Натомість, з трибуни українського парламенту після 24 лютого 2022 року майже не звучать повідомлення, що містять сполучення «*на Україні*», а значно частіше використовується форма «*в Україні*». Таким чином, українська політична спільнота ідентифікує Україну як окрему, вільну державу, не вважаючи її частиною федерації.

Підсумовуючи усе вище викладене, можемо зробити висновок, що український парламентський дискурс піддався впливу екстралінгвальних подій, у нашому випадку – повномасштабного вторгнення росії в Україну. Усі досліджувані контексти, у яких реалізується лексема «Україна» представляють нам семантику боротьби нашої держави за свою волю та незалежність; за право бути окремою політичною одиницею; за досягнення можливості повноцінно доєднатися до Європейського Союзу, котрий підтримує ці намагання. Окрім цього, вони показали віру українських парламентарів як представників громадської думки, а відповідно й українського народу в беззаперечну силу держави. Зважаючи на це, обрана тема була й залишається актуальною та суспільно важливою.

Застосована методика роботи з текстом, а саме – корпусний підхід до досліджень дискурсу – також виправдала наші очікування, адже дозволила безпристрасно та об'єктивно з позиції автора розглянути характерні параметри лексеми «Україна» та є прикладом сучасного підходу до збору й аналізу практичного матеріалу в науковому дослідженні. Це дозволяє нам в майбутньому продовжити розвивати цю тему, залучаючи інші аспекти й параметри лексем, швидко опрацьовувати та якісно порівнювати різні типи дискурсів та формулювати нові висновки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Beaugrande R. The story of Discourse Analysis // Introduction to Discourse Analysis / in Teun van Dijk (ed.). – London: Sage, 1996. P. 35-62.
2. Cook G. Discourse. Oxford: Oxford University Press, 1989. P. 1-19.
3. Dijk T. A. van. Discourse, context and cognition // URL: www.discourse-in-society.org/teun.html
4. Habermas J. Erläuterungen zum Begriff des kommunikativen Handelns // Habermas J. Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verl., 1989. P. 571-606.
5. Harris Z. Discourse analysis. *Language*. 1952. Vol. 28. No 1. P. 1–30.
6. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. London, 2003. 232 p.
7. Барчук В. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис: монографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 416 с.
8. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
9. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр "Академія", 2004. 344 с.
10. Боева Е. В. Актуалізація концепту Україна у поетичному дискурсі Т. Г. Шевченка. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 3. С. 45-50.
11. Бондар О. І. Система і структура функціонально-семантичних полів темпоральності в сучасній українській літературній мові (Функціонально-ономасіологічний аспект): Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 1998. 32 с.
12. Булаховський Л. А. Питання синтаксису простого речення в українській мові. Дослідження з синтаксису української мови. Київ, 1958. С. 11–43.
13. Бурдьє П. Практичний глузд. Київ, 2003. 185 с.
14. Вербицька Х.І. Ключові чинники фрейму концепту «Україна». *Humanities and Social Science*. 2016. IV (15). Issue: 90. P. 59-62.

15. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. Київ: Наук. думка, 1983. 219 с.
16. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
17. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
18. Вишневіська Г. Б. Співвідношення концепту і суміжних понять // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2012. Вип. 9. С. 9-14.
19. Ганжуров Ю. С. Парламентський дискурс в публічних комунікаціях. Політичний менеджмент № 6, 2005. с. 103-113.
20. Гніздечко О. М. Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англійських статей сучасних європейських та американських лінгвістів). Київ, 2005. 203 с.
21. Городенська К. Г. Морфологізація транспозиційних переходів / К. Г. Городенська // Теоретичні проблеми граматики. Донецьк: ДонДУ, 1985. С. 51-61.
22. Городенська К. Г. Онтологічні параметри граматичних категорій способу і часу / К. Г. Городенська // Мовознавство. 1997. № 1. С. 39-42.
23. Гуменюк Н. Г., Шабас О. А. Вербалізація концепту «Україна» в англійських ЗМІ періоду 2015-2018 р.р. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. *Філологічні науки*. 2018. № 2 (316). С. 106-115.
24. Дика Л. В., Шведова М. О. Синонімія в українській мові і проблеми суржику (на прикладі синонімічного ряду зі значенням 'мабуть'). Мова: класичне - модерне - постмодерне. 2023. № 9. С. 50-71.
25. Дика Л. В., Шведова М. О. Історія і нормативний статус прийменника / префікса од в українській мові нового часу. *Slavia Orientalis*, 2022, vol. LXXI, No 4, P. 797-818.

26. Дудко І. В. Займенникове вираження категорії означеності/ неозначеності в українській мові. Київ, 2011. 232 с.
27. Єрмоленко С. С. До питання про системну зумовленість переносних значень морфологічних категорій // Мовознавство. 1981. № 6. С.23-29.
28. Єрмоленко А. Дискурс в архітектоніці мовної прагматики. Філософська думка, 2016, № 4. С. 69-86.
29. Жаботинська С. А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи / С. А. Жаботинська // Мова. Людина. Світ : до 70-річчя проф. М. Кочергана : зб. наук. пр. / редкол. : О. О. Тараненко (відп. ред.) та ін. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2006. С. 178–192.
30. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник / В. В. Жуковська Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.
31. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 435 с.
32. Загнітко А. П. Основи дискурсології: науково-навчальне видання. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.
33. Залужна О. О. Об'єкт відчужуваної власності в конструкціях із привативними дієсловами (на матеріалі англійської та української мов) / О. О. Залужна // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81(2). С. 84–91.
34. Кобченко Н. В. Семантико-прагматичний потенціал прецедентного висловлення в українському масмедійному дискурсі. *Slavia Orientalis*. 2022. ТОМ LXXI, № 3, Р. 625-645.
35. Кобченко Н. В. Формальні параметри сучасного українського вокатива: процеси уніфікації іменникової парадигми. *Лінгвістичні студії*. Вип. 44, 2022. С. 40-61.
36. Козир Ю. А. Концепт «Україна – Росія» в масмедійному дискурсі як теоретична проблема // *Наукові записки Інституту журналістики*. 2013. Т. 53. С. 15–19.

37. Кондратенко Н. В., Стрій Л. І., Білінська О. С. Лінгвопрагматика політичного дискурсу : монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 236 с.
38. Кривенко Г. Л. Корпусні дослідження дискурсу: становлення, стан і перспективи / Вісник КНЛУ. Серія *Філологія*. Том 20. № 1. 2017. С. 51-63.
39. Левченко О. П. Інтертекстуальність комунікації в українському сегменті інтернету (польські інтертекстеми в українських текстах). *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica* 2020. *Ucrainica IX. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. P. 140-145.
40. Лонська Л. І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.І. Лонська. Київ, 2001. 19 с.
41. Лук'янець, В. С. Дискурс. В: *Філософський енциклопедичний словник*. Київ, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. 2002.
42. Матвіяс І. Г. Синтаксис займенників в українській мові. Київ, 1962. 131 с.
43. Медвідь О. М. Лінгвістичний статус квантитативних одиниць: парадигматична та синтагматична представленість: навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2012. 197 с.
44. Мудраченко Т. Б. Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англomовному газетному дискурсі: автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.04 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ, 2013. 20 с.
45. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики: монографія / Лариса Нагорна; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
46. Наконечна Л. Б. Семантико-функціональна транспозиція часових форм дієслова в поліпредикативних структурах сучасної української мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
47. Ожоган В. М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови. Київ, 1997. 231 с.

- 48.Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції // Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. Вип. 39. 2008. С. 218-221.
- 49.Піддубська І. Функціональна периферія дієслівних форм минулого часу. Лінгвістичні студії. 2009. Вип. 19. С. 38-43.
- 50.Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення. Київ, 1986. 175 с.
- 51.Попович М. В. Поняття «дискурс» у метафоричному та логіко-лінгвістичному розумінні. Вінниця: *Філософська думка*, 2003.№ 1. С. 27-36.
- 52.Присяжнюк О. М. Концепт "Україна – Європа" крізь призму топосів у романі "Маруся Чурай" Ліни Костенко. Актуальні проблеми слов'янської філології: Серія Лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ, 2010. Вип. XXIII. Ч. I. С. 194–202.
- 53.Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. Київ : Наукова думка, 1971. 316 с.
- 54.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми: підручник / за ред. О. О. Селіванової. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
- 55.Селігей П. О. Українська мова у 2222 році: вступ до лінгвофутурології / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Академперіодика, 2023. 452 с.
- 56.Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]: монографія / К. Серажим. Київ, 2002. 392 с.
- 57.Серажим К. С. Еволюція поглядів на дискурс / Актуальні проблеми журналістики: зб. наук. праць. Ужгород, 2001. 490 с.
- 58.Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР ; редкол.: І. К. Білодід [та ін.]. Київ : Наук. думка, Т. 6, 1975. 832 с.
- 59.Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР ; редкол.: І. К. Білодід [та ін.]. Київ : Наук. думка, Т. 8, 1977. 928 с.

60. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР ; редкол.: І. К. Білодід [та ін.]. Київ : Наук. думка, Т. 9, 1978.
61. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР ; редкол.: І. К. Білодід [та ін.]. Київ : Наук. думка, Т. 10, 1979. 658 с.
62. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Київ, 1998. 324 с.
63. Таран О. С., Лебеденко Ю. М. Лексема дах: літературна vs сленгова. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. Вип. 54. Ч. II. С. 153-161.
64. Тесленко Н. О. Неозначена референція вказівних займенників: диференційне маркування / Н. О. Тесленко // Мова і культура. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. Вип. 11. Т. III (115). С. 177-183.
65. Тесленко Н. О. Означена референція вказівних займенників / Н. О. Тесленко // Східнослов'янська філологія : зб. наук. пр. Вип. 15. Мовознавство. Горлівка : Видавництво ГДПШМ, 2008. С. 236-242.
66. Ткачук В. М. Текстуальні засоби вираження суб'єктивної модальності (СМ) // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. № 21. Суми : СумДУ, 2000. С. 95-113.
67. Фінклер Ю. Е. Мас-медіа та влада: технологія взаємин. Львів : Аз-Арт, 2003. 212 с.
68. Фуко М. Археологія знання. Київ : Основа, 2003. 326 с.
69. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навч. посіб. для студентів української філології / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.
70. Шведова М. О. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (GRAC, uacorpus.org): структура і функціональність. CEUR Workshop Proceedings. Proceedings of the 4th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2020). Volume I: Main Conference. Lviv, Ukraine, April 23-24, 2020. P. 489-506
71. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків : Константа, 1998. С. 105-117.

72. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія / за заг. ред. Шевченко І. С. Харків : Константа, 2005. С. 233–236.
73. Шевчук О. С., Юхименко О.В. Образно-експресивне вживання часових форм дієслова в українській мові // *Українська мова. Теорія і практика*. Київ : НМК ВО, 1993. С. 106-117.
74. Яремко Я. П. Концепт держава в українському політичному дискурсі. *Українознавчі студії*. 2012-2013. № 13-14. С. 154-170.
75. Яструбецька Г. І. Концепт «Україна» в поезотворчості Василя Стуса. *Слово і час*. 2004. № 10. С. 12–19.

ОНЛАЙН-РЕСУРСИ:

76. Вільний тлумачний словник, 2013. URL: <https://sum.in.ua/f>. (дата останнього звернення: 03.06.2024).
77. Корпус текстів «ГРАК». URL: <https://www.uacorporus.org/Kyiv/ua>. (дата останнього звернення: 03.06.2024).
78. Словник української мови online. Томи 1-14 (А-Преференція). URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>. (дата останнього звернення: 03.06.2024).
79. Український парламентський корпус в системі корпусів текстів «ГРАК». URL: https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=parlamint401_ua (дата останнього звернення: 03.06.2024).